

**T.C.
SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**6-17 YAŞ ARASINDAKİ NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN
ve ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN ÇOCUK
ANABABA İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ**

SERAP ÇETİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİ
ANA BİLİM DALI**

SIVAS-2019

**T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**6-17 YAŞ ARASINDAKİ NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN
ve ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN ÇOCUK
ANABABA İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ**

SERAP ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI HEMŞİRELİĞİ
ANA BİLİM DALI**

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ FERDAĞ YILDIRIM**

SİVAS-2019

“6-17 Yaş Arasındaki Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimli Çocukların Çocuk-Anababa İlişkilerinin İncelenmesi” adlı **Yüksek Lisans** Tezi Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmış ve jürimiz tarafından Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği** Ana Bilim Dalında **Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Ferdağ YILDIRIM

Üye

Doç. Dr Gülçin BOZKURT

Üye

Dr. Öğr. Üyesi İlknur YILDIZ

ONAY

Bu tez çalışması 09.09.2019 Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen ve yukarıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zübeyda AKIN POLAT

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ

Bu tez, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Senatosu'nun 18.02.2015 tarihli ve 4/4 sayılı kararı ile kabul edilen Sağlık Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna göre hazırlanmıştır.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim ve öğretim döneminde tecrübesi, desteği ile gerekli motivasyonu sağlayan tez danışmanın ve değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ferdağ Yıldırım'a,

Veri toplama sürecinde desteklerini ve yardımları ile tezime katkı sağlayan Sivas İli Resmi ve Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri ile ilk/orta öğretim ve liselerdeki yönetici ve öğretmenlerine,

Tez dönemi boyunca ve hayatımın her anında desteğini esirgemeyen annem ve eşime, beni sabırla bekleyen sevgili çocuklarıma, bu çalışmada yer alan değerli katılımcılara çok teşekkür ederim.

İTHAF

Varlıklarıyla yaşamımıza anlam katan, tüm güzellikleri, sevgiyi koşulsuz olarak hak eden Dünya'daki tüm çocuklara ithaf ediyorum.

Serap ÇETİN

ÖZET

6-17 YAŞ ARASINDAKİ NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ve ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN ÇOCUK ANABABA İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Serap ÇETİN

Yüksek Lisans Tezi

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ferdağ YILDIRIM

2019, 81 sayfa

Bu araştırma özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların çocuk-anababa ilişkilerinin incelenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Sivas il merkezinde bulunan tüm resmi ve özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde kayıtlı 6-17 yaş özel gereksinimli çocuklar ve Sivas il merkezinde bulunan tüm resmi ilköğretim ve ortaöğretime kayıtlı normal gelişim gösteren çocukların anne babaları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini 6-17 yaş özel gereksinimli 266 çocuğun anne babası ile 6-17 yaş normal gelişim gösteren 266 çocuğun anne babası olmak üzere toplam 532 anne baba oluşturmuştur. Veriler, '**Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu**', '**Normal Gelişim Gösteren Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu**' ve Robert C. Pianta tarafından geliştirilen, Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından türkçe geçerlik güvenilirliği yapılan '**Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği (ÇAİÖ)**' ölçeği ile toplanmış ve bilgisayar ortamında SPSS programında verilerin analizi yapılmıştır.

Normal gelişim gösteren çocuğu olan anne babaların ölçekten aldıkları toplam puanın ($47,518 \pm 12,437$), özel gereksinimli çocuğu olan anne babaların ölçekten aldıkları toplam puandan ($60,988 \pm 11,668$) daha düşük olduğu bulunmuştur. Çocuğun cinsiyeti, tanısı, babanın yaşı, babanın eğitim düzeyi, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu, çocuk sayısı, ailede özel gereksinimli başka birey bulunma durumuna göre çocuk-anababa ilişkilerinde anlamlı farklılık yaratmadığı görülürken ($p > 0,05$), çocuğun yaşı, çocuğun eğitim durumu, annenin yaşı, annenin eğitim düzeyi, özel gereksinimli çocuğun sosyal ilişkilerinin etkileyip etkilememesi, aile yapısı, ailenin gelir düzeyi ve özel gereksinimli çocuğa ayrılan gelirin çocuk-anababa ilişkilerinde anlamlı farklılıklar

yarattığı görülmüştür ($p<0,05$). Normal gelişim gösteren çocukların çocuk-anababa ilişkilerinin, özel gereksinimli çocuk-anababa ilişkilerine göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli çocuk, normal gelişim gösteren çocuk, çocuk anne baba ilişkileri, hemşirelik

ABSTRACT

INVESTIGATION OF CHILD-PARENT RELATIONSHIPS BETWEEN NORMAL DEVELOPMENT AND SPECIAL NEEDS CHILDREN BETWEEN 6-17 YEARS

Serap ÇETİN

Master

Postgraduate Thesis

Department of Children Health and Diseases Nursing Care

Adviser: Dr. Lecturer Ferdağ YILDIRIM

2019, 81 page

This study was conducted as a descriptive study in order to investigate child-parent relationships of children with special needs and normal development.

The population

The population of the study consists of the parents of children with special needs aged 6-17 who are registered in all public and special education rehabilitation centers in Sivas City center and the parents of children with normal development children registered in all public primary and secondary schools in Sivas city center. The sample of the study consisted of 532 parents of 266 children with special needs of 6-17 years of age and the parents of 266 children with normal development of 6-17 years of age. The data were 'Child Parental Personal Information Form With Special Needs', 'Child Parental Personal Information Form With Normal Development' and 'Child-Parent Relationship Scale (CARS) developed by Robert C. Pianta and validated in Turkish by Akgün and Yeşilyaprak (2010) scale and data were analyzed by SPSS program on computer.

It was found that the total score (47.51 ± 12.43) of the parents with normal development children was lower than the total score (60.98 ± 11.66) of the parents with children with special needs. Gender, diagnosis, age of the father, education level of the father, working status of the mother, working status of the father, the number of children, the presence of other individuals with special needs in the family did not make a significant difference in the relationship between the child-parent ($p > 0.05$), the age of the child, the education of the mother, the age of the mother, education level, whether or not the social relations of the special needs child affect, family structure, income level of the

family and income allocated to the special needs child have significant differences in child-parent relationships ($p < 0.05$). It was concluded that child-parent relationships of children with normal development were more positive than child-parent relationships with special needs.

Keywords: Child, With Special Needs, Normal Development Indication Child, Child Parenting Relationships, Nursing.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇ KAPAK	i
ONAY SAYFASI	ii
YÖNERGE	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
TABLolar DİZİNİ	xii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
1.GİRİŞ	1
1.1.Problemin Tanımı ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
2. GENEL BİLGİLER	6
2.1. Özel Gereksinimli Çocuk ve Özellikleri.....	6
2.1.1. Özel Gereksinimliliğe Neden Faktörler	7
2.1.2. Özel Gereksinimli Çocukların Sınıflandırılması	7
2.2. Ailenin önemi	8
2.3. Aile İçi İlişkiler	9
2.4. Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimli Çocuk- Anne Baba İlişkileri... 11	
2.3.2.Özel Gereksinimli Çocuk- Anne Baba İlişkisinde Pediatri Hemşiresinin Rolleri	15
3.GEREÇ VE YÖNTEM	19
3.1. Araştırmanın Tipi.....	19
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri	19
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	20
3.4. Veri Toplama Araçları	21
3.4.1. Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu.....	21
3.4.2. Normal Gelişim Gösteren Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu.....	22
3.4.3. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği.....	22
3.5. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması.....	23
3.6. Verilerin Değerlendirilmesi	23
3.7. Araştırmanın Etik Yönü	24
4.BULGULAR	25
5. TARTIŞMA	41

6. SONUÇLAR	52
7. ÖNERİLER	55
8. KAYNAKLAR	56
EKLER	67
Ek-1: Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu.....	67
Ek-2 Normal Gelişim Gösteren Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu.....	73
Ek-3.Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği.....	74
EK-4: Ölçek Kullanım İzni.....	76
EK-5: Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Belgesi.....	77
ÖZ GEÇMİŞ	81

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Araştırma Kapsamına Alınan Özel Gereksinimli Çocukların Sayısının Rehabilitasyon Merkezlerine Göre Dağılımı.....	21
Tablo 2: Araştırma Kapsamına Alınan Normal Gelişim Gösteren Çocukların Sayısının Okullara Göre Dağılımı	21
Tablo 3: Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Sosyodemografik Özellikleri	25
Tablo 4: Özel Gereksinimli Çocukların Tanı ve Özel Eğitim Alma Durumlarına Göre Dağılımları.....	25
Tablo 5: Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımları	26
Tablo 6: Ebeveynlerin Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	28
Tablo 7: Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	28
Tablo 8: Çocukların Yaş Gruplarına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	29
Tablo 9: Çocukların Eğitim Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Ortalama Puanlarını Karşılaştırma	30
Tablo 10: Özel Gereksinimli Çocukların Tanılarının Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	31
Tablo 11: Özel Gereksinimli Çocukların Özel Eğitim Alma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	31
Tablo 12: Annelerin Yaş Gruplarına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	32
Tablo 13: Babaların Yaş Gruplarına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	33
Tablo 14: Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	34
Tablo 15: Babaların Eğitim Düzeyine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	35
Tablo 16: Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	35
Tablo 17: Babalarının Çalışma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma	36
Tablo 18: Ebeveynlerinin Çocuk Sayısına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	37
Tablo 19: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Ailesinde Bakım Gereksinimi Olan Başka Bireye Sahip Olma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	38

Tablo 20: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Sosyal İlişkilerinin Etkilenmesi Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırması	38
Tablo 21: Ebeveynlerin Aile Yapısına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırması.....	39
Tablo 22: Ebeveynlerin Aile Gelir Düzeyine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma	40

KISALTMALAR DİZİNİ

ÇAiÖ	:Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği
DEHB	:Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu
ÖÖG	:Özel Öğrenme Güçlüğü
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu

1.GİRİŞ

1.1.Problemin Tanımı ve Önemi

Aynı yaş grubunu oluşturan çocukları birbirinden ayırt edebileceğimiz bireysel farklılıkları vardır. Bu farklılıklar çocuğun temel ihtiyaçlarını yerine getirebilmesi, eğitim alması, aldığı eğitimler doğrultusunda istenilen davranış değişikliğini göstermesini olumsuz yönde etkilemez. Ancak bazen bu farklılıklar çocuğun bilişsel fonksiyonlarında, motor becerilerinde, sosyal-duygusal özelliklerinde ve çevresiyle olan iletişimlerinde yetersizliklere sebep olabilmektedir. Gelişim alanlarından bir veya birden fazlasında fark olan çocuklar ‘özel gereksinimli çocuklar’ dır (Metin, 2018).

Özel gereksinimlilik çocuklarda kalıcı yetersizlikler oluşturan, değiştirilemeyen, süreklilik gösteren (Şengül ve Baykan, 2013), gözlem, bakım, tedavi ve rehabilitasyon gerektiren, çocuğu ve anne babalarının hayatını önemli düzeyde etkileyen bir durumdur (Yıldırım ve Conk, 2005).

Özel gereksinimli çocuk, özellikle gelişim döneminde ortaya çıkan genel zeka seviyesinin, fiziksel, zihinsel, duyuşsal ve psikolojik gelişim alanlarında normal gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak, problemleri doğrultusunda, sağlık hizmeti ve ek hizmetler alması gereken çocuklardır (Altay, 2018). Özel gereksinimli çocukların zihinsel, bedensel, sosyal ve sözel gelişimleri normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha geridir (Swansam, 2002).

Özel gereksinimli çocukların dil, iletişim becerileri, sosyal çevreleri ile kurdukları ilişkiler; normal gelişim gösteren çocuklarla aynı aşamalardan geçmektedir. Ancak bu çocukların çevrelerindeki bireylerle iletişime geçmekte zorlanabileceği, iletişimi sürdürmede güçlük çekebileceği gibi anne babaları ile ilişkilerinde de sıkıntılar yaşanmaktadır (Alpgan, 2018). Özel gereksinimli çocuk ve annelerinin etkileşimi, normal gelişim gösteren çocuk ve ebeveynlerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu çocukların normal gelişim gösteren çocuklara göre daha az etkileşim başlattıkları, daha az yanıt verdikleri görülmüştür (Töret ve ark., 2015).

Çocuklar anne ve babalar için geleceğe dair güzel umutlar ve hayaller demektir. Her anne baba dünyaya gelecek olan çocuklarının öncelikle sağlıklı olmasını dilemektedirler. (Arıcıoğlu ve Gültekin, 2017). Çocuğun kronik bir hastalığının, bedensel ya da zihinsel farklılığının olması aileler için travma etkisi ve hayal kırıklığı

yaratmaktadır (Ahmetoğlu ve ark., 2018; Quadır Ersoy ve Temiz, 2018). Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak, ailelerin kendi tercih ettikleri bir durum değildir. Bu aileleri çocuklarının gelişimsel sorunlarıyla ilgilenirken bir yandan da toplumun kendilerinden bekledikleri rollere uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Özmen ve Çetinkaya, 2012).

Özel gereksinimli çocuğun yetersizliğinin öğrenildiği andan itibaren, anne babaların mevcut rollerinde, iş yaşamlarında ve sosyal yaşamlarında farklılıklar olmaktadır (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Anne babaların yaşadığı farklılıklar, çocuk eğitime ilişkin yeterli bilgiye sahip olmama, çocuğun toplum tarafından kabul görmeme kaygısı, çocukta görülen davranış ve sağlık sorunları, ekonomik sıkıntılar, sosyal desteğin yetersizliği (Öztürk, 2017) gibi durumlar karşısında anne-babalar psikolojik olarak yıpranmakta ve bunun devamında anne-baba ile çocuk ilişkileri değişmektedir (Kumaş Altındağ ve Sümer, 2018).

Çocuğun özel gereksinimliliğinin yaşam boyu devam etmesi, çocuğun gereksiniminin derecesine göre tıbbi desteğe ihtiyacı olması, tıbbi müdahaleler uygulanması (Ciğerli ve ark., 2014), çocuğun cinsiyeti ve yaşı, ailede başka özel gereksinimli birey olması, anne babanın yaşı, anne babanın eğitim düzeyi, mesleği, ailenin ekonomik düzeyi gibi faktörler ebeveynlerin özel gereksinimli çocuğu kabullenmesini ve çocuk-anne baba ilişkilerini etkilemektedir (Ertürk, 2018).

Çocukların çevreleri ile olan ilişkileri arasında, aileleri ile olan ilişkileri en önemlisidir. Anne baba-çocuk ilişkileri kuramları doğrultusunda, anne baba ile çocuk arasında kurulan duygusal bağ en önemli boyut olarak kabul edilmektedir (Pinquart, 2013). Çocuk anne baba ilişkisi; çocuk-anne baba çatışmasını, iletişim biçimlerini ve aralarındaki bağlanmayı kapsamaktadır. Çocuk anne baba ilişkileri sadece biyolojik değil, psikolojik ve sosyal ilişkileri de içermektedir (Dereli ve Dereli, 2017). Çocuklarıyla ilişkileri hassas olan ve onlarla ilgilenen, iletişimi sağlıklı olan ve ev ortamını daha fazla uyarıcılarla destekleyen anne babalar, çocuklarının bilişsel gelişimini, dil gelişimini ve sosyal gelişimini sağlıklı bir şekilde geliştirmesinde yardımcı olmaktadır (Pancsofor ve ark. 2008)

Anne baba-özel gereksinimli çocuk arasındaki ilişkiler ve etkileşim döngüseldir. Özel gereksinimli çocuğun katılımı anne babayı etkilemekte, anne babanın davranışları, etkileşimi özel gereksinimli çocuğu etkilemektedir (Doğan, 2015).

Özel gereksinimli çocuğun özellikleri, davranışları yaşatlarından farklılıklar gösterebilmekte, bu farklılıklar nedeniyle çocukların anne babaların etkileşimi, normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babalardan farklılaşabilmektedir (Ceber Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde aile içi ilişkilerin zayıfladığı, ailenin kendisini yalnız hissettiği, çevresinden, sosyal aktivitelerden uzaklaştığı, yalnızlık ve geri çekilme gibi duyguların yaşandığı görülmektedir (Bozdoğan Sungur, 2011). Ailede özel gereksinimli bir çocuğun varlığı ailelerin duygu ve düşüncelerini olumsuz yönde etkileyerek strese neden olmaktadır. Ailelerin yaşadıkları stres kendilerinin fiziksel ve zihinsel sağlıklarını ve çocuklarıyla olan ilişkilerinin bozulmasına yol açmaktadır (Kumaş Altındağ ve Sümer, 2018).

Sağlık ekibi içerisinde önemli bir yeri olan hemşireler, özel gereksinimli çocuk olma durumunun önlenmesi, erken tanısı ve tedavi sürecinde aileyi desteklemesi, aile merkezli bakımın kapsamında önemli girişimlerde bulunabilirler. Özel gereksinimli bireylere yönelik aile merkezli bakımı sürdürürken, özel gereksinimli çocuğun aileyi hangi açıdan etkilediğinin bilinmesi, çocuk anne baba ilişkilerinin düzeyinin bilinmesi hemşirelik sürecinin planlı bir şekilde yürütülmesinin katkı sağlayacaktır (Sarı Yıldırım, 2007).

Özel gereksinimli çocuğun ihtiyaçlarının belirlenmesi ve karşılanmasında profesyonel hemşirelik hizmetlerinin olması gerekmektedir (Baş Gürarlan, 2017). Hemşireler, mesleki bilgi ve deneyimleri ile özel gereksinimli çocuğun gelişimini takip ederek, anne babalara sosyal ve psikolojik destek sağlayarak, aile içi iletişimi güçlendirmeli, aileye gerekli bilgi ve becerileri kazandırmalı, anne baba çocuk ilişkilerinin gelişimine katkı sağlamalıdır.

Anne baba çocuk ilişkisini anlamaya yönelik yapılan çalışmaların 2-5 yaş döneminde yoğunlaştığı görülmektedir (Akgün ve Yeşilyaprak, 2010; Usta Yüksek, 2014; Cartılı ve Bedel, 2015; Uzun ve Baran, 2015; Uyanık ve ark., 2016; Bedel, 2017; Nur ve ark., 2018; Kök ve Ünal, 2018). 6-17 yaş özel gereksinimli çocukların, çocuk anne baba ilişkilerine yönelik çalışmaların ise az olduğu görülmüştür. Yaşamın her alanında olduğu gibi, çocuğun aileden ayrıldığı okul yıllarını kapsayan 6-17 yaşlar arasında sosyalleşebilmesi, toplumla kaynaşması, öğretim sürecinden daha etkin yararlanabilmesi çok önemlidir.

Bebeklik döneminde başlayan ve tüm çocukluk yıllarında artarak gelişecek olan anne baba-çocuk ilişkisinin, eğitim yoluyla geliştirilebildiği ortaya konulmaktadır.

Dolayısıyla anne baba- çocuk arasındaki ilişkilerin desteklenmesi ve geliştirilmesi için hemşirelik desteğine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Anne baba çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun gelişimindeki önemi tartışılmaz bir gerçektir (Kırman ve Doğan, 2017). Çocukları ile doğrudan ve yoğun bir ilişkisi olduğu düşünüldüğünde, anne babaların, çocukları ile ilişkileri konusunda bilgi sahibi olmaları, yaşamın ilk yıllarında olduğu gibi 6-12 ve 12-17 yaşları arasında da sağlıklı ilişkiler kurmalarına yardımcı olacaktır. Günümüzde birçok anne baba, çocuk gelişimi ve eğitimi hakkında bilgi almak istemektedir. Bu bilgilerin başında çocuklarıyla nasıl sağlıklı ilişkiler kurabilecekleri ile ilgili konular yer almaktadır.

Çocukların sadece eğitim kurumlarında eğitilmesi değil; aile eğitimleri sayesinde ev ortamlarının da zenginleştirilmesi ve gelişimsel olarak desteklenmesi önemlidir. Anne-babalık konusunda yeterince bilgi ve tecrübeye sahip olmayan ebeveynler için büyük bir öneme sahip olan aile eğitimlerinin etkili olması için desteklenmesi gerekecektir.

Anne ve babaların çocuklarıyla kurdukları ilişkinin kalitesi pediatri hemşireleri aracılığıyla geliştirilebilir. Pediatri hemşireleri ebeveynlere aile içi ilişkiler, çocuk ile iletişim, etkili iletişim gibi konularda konferans veya seminer gibi bilgilendirme toplantıları düzenleyebilirler. Özellikle dezavantajlı ve eğitimlere ulaşamayan çocukların ebeveynleri için planlanan eğitimler daha önemli bir işleve sahiptir. Bu çocukların anne baba ilişkilerinin desteklenmesi için, bu çocukların ailelerine alternatif eğitim programları ile çeşitli eğitimler verilmelidir.

Bu eğitimlerin amacı, sadece anne baba çocuk ilişkilerinin gelişiminin desteklenmesi değil, aynı zamanda ev ortamlarının da iyileştirilmesi, okul içindeki gelişimlerinin de desteklenmesi ve evdeki zamanının büyük çoğunluğunu birlikte geçirdiği annelerinin de eğitilmesidir.

Hemşirelik literatüründe özel gereksinimi olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne baba ilişkilerini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma, normal gelişim gösteren çocuklar ile özel gereksinimi olan çocukların anne baba ilişkisinin incelenmesi amacı ile planlanmıştır. Çalışma, özel gereksinimi olan çocuklar ile, normal

gelişim gösteren çocukların çocuk-anababa ilişkileri arasında farklılıkların olup olmadığının saptanması bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca anne babaların çocuklarıyla ilişkisini etkileyen faktörleri belirlemek açısından da faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Özel Gereksinimli Çocuk ve Özellikleri

Özel gereksinimlilik, özellikle gelişim döneminde ortaya çıkan, bilişsel, motor, sosyal yeteneklerin gelişimini etkileyen bir durumdur (Aydın ve Egin Arslantürk, 2018). Özel gereksinimli çocuk normal gelişim gösteren çocuklardan fiziksel, duygusal, davranışsal, öğrenme anlamında farklılıkları olan (Güngörmüş, 2008), normal gelişim gösteren çocuklardan farklı sağlık hizmeti ve eğitim hizmeti gerektiren (Şen ve Yurtsever, 2007) gelişimsel problemlerden bir ya da birden fazlasını içeren çocuktur (Altay, 2018).

Aynı yaş grubunu oluşturan çocukları birbirinden ayırt edebileceğimiz bireysel farklılıkları vardır. Bu farklılıklar çocuğun temel ihtiyaçlarını yerine getirebilmesi, eğitim alması, aldığı eğitimler doğrultusunda istenilen davranış değişikliğini göstermesini olumsuz yönde etkilemez. Ancak bazen bu farklılıkların fazlalığı, çocuğun bilişsel fonksiyonlarında, motor becerilerinde, sosyal-duygusal özelliklerinde ve çevresiyle olan iletişimlerinde yetersizliklere sebep olmaktadır. Gelişim alanlarından bir veya birden fazlasında farklılıkları olan çocuklar 'özel gereksinimli çocuklar' dır (Metin, 2018).

Özel gereksinimlilik, çocuklarda kalıcı yetersizlikler bırakan, aile üyelerin yaşamlarını farklı yönlerden (ekonomik, duygusal, sosyal, psikolojik) etkileyen, sürekli kontrol, bakım, eğitim, tedavi hizmeti gerektiren bir durumdur (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Özel gereksinimli çocuklar, gelişim alanlarında geçikmeler göstermektedir (İlhan, 2017).

Özel gereksinimli çocuklar, yetersizliğin derecesine göre gelişimlerinde ve davranışlarında farklılıkları olabilmektedir. Genel itibariyle, karşısındaki diğer kişilerle iletişime geçmekte ve sürdürmekte sıkıntı yaşarlar. Özel gereksinimli çocukların ilk yıllarda motor gelişimleri oldukça yavaştır. Bu sebeple yenidoğan kliniklerindeki ve pediatrik birimlerdeki hemşirelerin motor gelişimlerini dikkatli bir şekilde takip etmesi bu süreçte oldukça önemlidir.

Yavaş konuşma, kısa süreli bellek, yeni gelişen durumlara uyum sağlamakta sıkıntı yaşamaktadırlar (Alpgan, 2018). Çocuklarda genellikle hipotoni (zayıf kas tonusu), oral motor fonksiyonların yetersizliği nedeniyle çiğneme ve yutma güçlüğü, yürümede gecikme, engelliliğin derecesine göre hiç yürüyememe, koşma, top oynama, sıçrama

gibi denge kontrolü ve hareketlilik gerektiren kaba motor becerilerde sıkıntılar görülebildiğinde, çocuklar kaza/ yaralanmalara açık konumdadır (Baykoç, 2017; Yıldırım ve Girli, 2012). Yakalama, kavrama, çevirme, makas kullanma, çatal-kaşık kullanma gibi ince motor becerilerde de gecikmeler hatta bazen bu durumları hiç gerçekleştirememe de görülebilmektedir (Metin, 2018).

2.1.1. Özel Gereksinimliliğe Neden Faktörler

Özel gereksinimliliğe neden olan faktörler 3 gruba ayrılmaktadır. Doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası faktörlerdir.

Doğum Öncesi Nedenler (Prenatal Nedenler)

Annenin yaşı, annenin gebelikte beslenmesi, annenin gebelikte kullandığı ilaçlar, gebelikte sigara-alkol kullanımı, radyasyona maruz kalma, gebelikte geçirilen hastalıklar, akraba evlilikleri, kan uyuşmazlığı, genetik hastalıklar, metabolik hastalıklar doğum öncesi nedenler arasında yer almaktadır. Bunların olması durumunda Down sendromu, Mikrocefali, Hidrosefali, Fenilketanüri, Frajil X sendromu, Williams Sendromu vb. görülebilmektedir (Baykoç, 2017).

Doğum Sırası Nedenler (Perinatal Nedenler)

Annenin erken veya geç doğum yapması, bebeğin düşük doğum ağırlığında olması, doğum esnasında bebeğin oksijensiz kalması, travmatik doğum, annenin enfeksiyon geçirmesi, çoğul gebelik, bebeğin geliş pozisyonunun normalden farklı olması, bebekte kordon dolanması gibi faktörler nedenler arasında sayılabilir (Metin, 2018; Alpgan, 2018).

Doğum Sonrası Nedenler (Postnatal Nedenler)

Beslenme bozuklukları, çocuğun ateşli hastalık geçirmesi, yetersiz çevre koşulları, fiziksel ve ruhsal travmalar, ihmal ve istismar, çocukta beyin hasarına neden olabilecek kazalar ve zehirlenmeler nedenler arasında sayılabilmektedir (Alpgan, 2018).

2.1.2. Özel Gereksinimli Çocukların Sınıflandırılması

Türkiye’de özel gereksinimliliğe ilişkin verilere bakılacak olduğunda oranları bölgelere göre incelendiğinde, ortopedik, görme, işitme, dil, konuşma ve zihinsel engelli olanların oranı %3.22 ile en yüksek Karadeniz bölgesinde, %2.23 ile en düşük Marmara bölgesinde olduğu görülmektedir (Arslan, 2016).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre özel gereksinimli bireylerin yeterli olmama türleri şu şekildedir;

- Zihinsel Özel Gereksinimli Birey
- Otizm
- Serebral Palsi
- Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Birey
- Ortopedik Yetersizliği Olan Birey
- Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Birey
- İşitme Yetersizliği Olan birey
- Görme Yetersizliği Olan Birey
- Duygusal ve Davranışsal Bozukluğu Olan Birey
- Dikkat Eksikliği- Hiperaktivite Bozukluğu
- Down Sendromu
- Üstün Yetenekli Birey (www.meb.gov.tr).

2.2. Ailenin Önemi

Aile; Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin tümünde oluşan en küçük sosyal kurumdur (www.tdk.gov.tr).

Aile; evlilik bağıyla başlayan, çoğunlukla aynı evde yaşayan üyelerden oluşan, çeşitli rol ve sorumluluklara sahip, üyelerin ekonomik, kültürel, cinsel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve bu gereksinimlerin karşılanmasını devam ettirebilmesinde belirli kuralları bulunan, kendine özgü görgü, inanç ve değerleri olan, ortak geliri paylaşan, rolleri gereği iletişim ve etkileşim içinde olan, toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran ve insan türünün sürekliliğini sağlayan dinamik ve sosyal bir kurumdur (Güneş ve Demircioğlu, 2018).

Toplumun en küçük yapı taşını oluşturan ailede çocuk önemli bir yere sahiptir. Çocuk, anne babanın ortak ürünü, anne babanın gelecekteki güvenceleri olarak kabul

edilmektedir. Gebelik sürecinin başlaması ile anne, babanın ve çevresinin beklentileri fiziksel ve zihinsel anlamda sağlıklı çocuklar dünyaya getirme yönündedir (Kaytez ve ark., 2015).

Her insanın belirli gelişim aşamalarında hayatlarını etkileyecek olaylar bulunmaktadır. Anne, babalar için çocuk dünyaya getirme kararı, çocuğun dünyaya gelmesi, ailedeki sosyoekonomik değişiklikler, aile içindeki rol değişiklikleri ve pek çok alanda oluşabilecek değişikliklere uyum sağlamayı gerektirir. Anne babaların bu süreci en kısa sürede en az zararlar etkisiz hale getirmeleri, ilerleyen zamanlarda çocukları ile sağlıklı ilişkiler kurmalarını sağlamaktadır (Bahar ve ark., 2009; Çoşkun, 2013).

Gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlayan bireylerin yetişmesinde ailenin önemli bir rolü vardır. Bireylerin ilk eğitimlerini ailede aldıkları düşünüldüğünde, aile eğitiminin önemi kendini göstermektedir. Günümüz çocuklarının, ebeveynlerinin çocukluklarından çok farklı bir dönemde yaşaması, buna bağlı olarak da istek ve gereksinimlerinin farklı olması anne babaları, birçok konuda ne yapacağını bilemez hale getirmiştir. Bu sebeple ebeveynlerin kendilerini geliştirmeye, yenilemeye, çocuklarını daha iyi tanımaya ve çocuklarıyla iletişimlerini güçlendirmeye ihtiyaçları vardır (Özel ve Zelyurt, 2016). Aile, çocuk üzerinde doğum öncesi dönemden başlayarak, yaşamı boyunca etkisini sürdüren bir kurumdur. Yaşamın ilk yıllarında anne baba çocuk etkileşimi sonucu elde edilen bilgi, beceri, tavırlar yetişkinlik yıllarında oynadığı önemli rol günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Çağdaş toplumun; özgüveni olan, yapıcı, yaratıcı, sorumluluk duygusu gelişmiş, kendi kendini denetleyen, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, yardımlaşma, paylaşma, iş birliği gibi sosyal beceriler gelişmiş, başkaları ile olumlu sosyal ilişkiler kurabilen bireylere ihtiyacı vardır. Bu da anne babaların küçük yaştan itibaren çocukları ile kuracakları sağlıklı iletişim, olumlu tutum ve yaklaşımlarına bağlıdır (Çağdaş, 2015).

2.3. Aile İçi İlişkiler

İletişim, kişilerin başka kişilerle bağlantı kurmak, kendini anlatmak, duyguların ve düşüncelerin sözel veya sözel olmayan yollarla aktarıldığı bir süreçtir (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016). İnsan yaşamında büyük önemi olan iletişimin ilk temelleri anne karnında başlayıp, aile ortamında devam etmekte ve okul ortamında gelişmektedir. İnsanlar arasında var olan tüm ilişki çeşitleri iletişime bağlı olarak gerçekleşmektedir. Anne baba ile çocuk etkileşimi, anne baba çocuk arasında geçen, karşısındakinin

dikkatini çekmek amacıyla sunulan gözlenebilir etkileşim başlatmalarını ve bu başlatmalara verilen gözlenebilir yanıtları içermektedir. Anne baba çocuk etkileşiminin nitelikli etkileşim düzeyine yükseltilmesi ile anne baba çocuk arasındaki ilişkinin doyumlu hale gelebileceği, bunun da ilişkilerin sürdürülmesinde önemli bir etken olduğu kabul edilmektedir (Howan, D. 2006; Pridham ve ark., 2010). Anne babaların çocukları ile sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilmeleri için kendilerine güvenli, kendilerine ve çocuklarına karşı saygılı, çocuklarının sorunlarına karşı duyarlı, çocuklarının duygu ve düşüncelerini paylaşabilen ve kabul edici bir tutum içinde olmaları gerekir. İnatçı bir tutumla kendi fikirlerini savunan, kendi görüş ve düşüncelerinin dışında doğruyu kabul etmeyen, çocuklarının görüş ve düşüncelerinde mantık aramayan anne babalar çocukları ile sağlıklı iletişim kuramazlar (Çağdaş, 2015).

Anne baba-çocuk ilişkileri 1940'lı yıllardan beri araştırılmaktadır. Anne baba-çocuk ilişkileri zaman içerisinde değişiklik göstermeye başlamıştır. İlk dönemlerde anne babaların çocukları tek yönlü etkiledikleri, hatta çocukların davranışlarını "şekillendirdikleri" varsayımından hareket edilerek anne baba davranışlarının çocuklar üzerindeki etkileri araştırılmıştır. İlerleyen yıllarda çocuğun zaman içerisindeki bilişsel farklılıkları, duygu ve düşüncelerindeki değişimler, gelişen ve değişen toplumsal özellikler anne-baba-çocuk ilişkilerini etkilediği düşünülmüş, daha sonra ise çocukların da anne-babalarını etkileyebilecekleri düşüncesi ile anne baba-çocuk ilişkisi çift yönlü ilişki olarak ele alınmıştır (Hortaçsu, 2003).

Çocukların ilk ilişki kurduğu bireyler anne ve babalarıdır. Çocuklar bu ilişkilerden elde ettikleri kazanımları sosyal hayatlarındaki tüm ilişkilerinde kullanmaktadır. Bu nedenle aile içerisindeki iletişimin ve ilişkilerin etkinliği, anne baba çocuk ilişkisi çocuğun kişilik gelişiminde son derece önemli rol oynamaktadır (Öngider, 2013).

Günümüzün değişen toplumsal normları ve gelişen teknolojisine çocukların büyüklerden daha kolay uyum sağlamaları anne baba çocuk ilişkilerinin eskiye göre daha eşitlikçi olmasına neden olmuştur. İlerde, anne baba-çocuk ilişkisi eşitliğe, hatta anne babaların ileri yaşlarında, birçok gereksinimleri için çocuklarına bağımlı oldukları türden ilişkilere doğru gelişebilir (Hortaçsu, 2003).

Anne baba-çocuk arasındaki ilişkilerin sağlıklı olması için öncelikle anne babaların kendi aralarındaki ilişkileri ile çocuklarına örnek teşkil etmeleri gerekir. Anne babaların birbirleri ile olan ilişkilerinin çocuk üzerinde oldukça etkisi vardır (Öngider, N. 2013). Anne babalar arasındaki ilişkilerin sıcak, sevecen, samimi olması çocuklarıyla olan

ilişkilerine yansıtacak ve çocuklar için doğru rol model olacaktır. (Arabacı Solak, 2018). Sevgi ve sıcaklığa dayalı çocuk-anababa ilişkileri çocuklardaki sosyal ilişkileri desteklerken, çatışmaya dayalı çocuk-anababa ilişkileri çocukların ileriki zamanlarda çevresiyle olan davranışlarında olumsuzluklar yaratabilmektedir (Santos ve ark., 2013).

2.4. Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimli Çocuk- Anne Baba İlişkileri

Geçtiğimiz yıllar boyunca yürütülen anne baba çocuk iletişimi araştırmaları, anne baba çocuk ilişkisinin kişilerarası ve duygusal yönlerinin, çocukların gelişiminde önemli olduğunu göstermiştir. Sağlıklı bir anne baba çocuk ilişkisi sosyal ve duygusal sağlık için çok önemlidir ve güvenli erken iletişimin sonucu bebek- anne baba ‘güvenliği’ dir. Güvenlik, çocuğun ihtiyaç duyduğu zaman ebeveynlerinden güven ve rahatlık alabileceği duygusunu ifade etmektedir. Bu güven duygusu olmadan duygusal olarak büyüebilme, sağlıklı ilişkiler kurabilme yeteneği azalabilir. Güvensiz anne baba çocuk ilişkileri, bebeklerde ve çocuklarda olumsuz davranışsal ve duygusal sonuçlar doğurabilir (Ordway ve ark., 2015).

İnsan, sosyal yapısının bir gereği olarak önce aile ortamındaki kişilerle daha sonra çevresindeki diğer bireylerle iletişim kurma ihtiyacı içindedir. Bütün kişiler arası ilişkiler iletişime bağlı olarak gerçekleşmektedir. İnsan yaşamında çok büyük bir öneme sahip olan olumlu ve nitelikli iletişim sürecinin ilk temelleri çocuğun doğduğu aile ortamında atılır ve okul ortamında devam ederek gelişir. Çocuğun içinde bulunduğu, aile ortamı ve aile bireyleri arasındaki iletişim ve ilişkiler, çocuğun gelişim dönemlerinde büyük önem arz etmektedir (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016). Anne baba ilişkilerinin olumlu olduğu ortamda yetişen çocukların temel güven duyguları sağlıklı geliştiği için okul dönemindeki yeniliklere kolaylıkla uyum sağlamaktadırlar (Saygı ve Balat Uyanık, 2013).

6-12 yaş dönemindeki çocukların gelişimleri daha yavaş ilerleme göstermektedir. Çocuklar bu yaş döneminde kurallara göre davranmayı öğrenmekte, cinsiyetine uygun rolleri kabullenmektedir. Bu dönemde okula yeni başlayan çocukların çeşitli zorluklarla karşılaştıkları yaygın olarak kabul gören bir durumdur. Çocuklar bu zorluklarla karşılaştıklarında, gelişimlerini engelleyen, uyumlarını zorlaştıran duygusal problemlerle karşılaşabilirler (Nur ve ark., 2018). Bu süreçte anne babaları ile iyi ilişkiler kurmalı ve bilişsel akademik beceriler gerektiren faaliyetlere katılmaları ilişkileri açısından olumlu olabilmektedir.

İnsan yaşamı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. 12-17 yaş ergenlik dönemi belki de bu gelişim döneminin en önemli safhasını oluşturmaktadır. Çocukluktan erişkinliğe geçiş olarak adlandırılan ergenlik dönemi, bireyde gözlenebilen sürekli ve hızlı değişiklikleri kapsamaktadır.

Ergenlik döneminde fiziksel değişimlerin yanında birçok duygusal değişimlerde olmaktadır. Ergenlik dönemindeki çocuklar kim olduğunu ve nasıl yaşamını sürdüreceğine karar verme çabası içerisinde (Kocayörük, 2010). Başkalarının kendileri hakkındaki düşüncelerini daha fazla önemseme, ailesinden daha fazla ayrı kalmaya çalışma, yaşlılarıyla daha fazla vakit geçirmek isterler (Bilgiç, 2004). Ergenlik dönemindeki çocuklar, bağımsızlık kazanmak istemeleri, akran ilişkilerinde artış, karşı cinsle karşı ilginin artması, ergenlik depresif duyguların gelişmesi için hassas bir dönemdir. Kaliteli anne baba ergen ilişkileri, ergenlik döneminde çocukların depresif belirtilerin önlenmesinde önemlidir (Branje ve ark., 2010).

Genel anlamda ergenlik, özerklik ihtiyacının ön planda olduğu, aile ve akran ilişkilerinde değişimlerin olduğu bir dönemdir (Kocayörük, 2010). Ergenlik dönemindeki çocuklarda akranlarıyla vakit geçirme artacağı için anne babasıyla sürekli çatışma yaşamaktadırlar. Anne baba ergen arasındaki iletişimin az olduğu ailelerde ergen anne babası tarafından daha az sevildiği ve kabul edildiği inancındadır.

Normal gelişim gösteren çocukların anne ve babaları aile ortamında çocukların sağlıklı gelişimleri için gerekli olan sevgi, barınma, beslenme için uygun ortamın oluşması gerekli olan sorumlulukları üstlenebilmektedirler. Normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babalar, çocuk sahibi olması ile birçok rollerinde değişimler ve alışılması zor koşullar yaratırken (Özşenol ve ark., 2003), bu çocuğun özel gereksinimli olması ailelerde şok, hayal kırıklığı, stres, üzüntü, kendilerini suçlama, bilinmezlik gibi durumlar yaşamaktadırlar (Ertürk, 2018; Cangür ve ark., 2013). Ailenin bu süreci yetersizliğin tanısının konulması ile başlayıp, topluma kazandırılmasına kadar devam etmektedir (Dolunay, 2016).

Aile üyeleri arasındaki etkileşim ve ilişkiler aile üyelerinin sağlıklarına etki ettiği gibi, ailede özel gereksinimli çocuğun var olması da tüm ailenin yapısını ve işlevlerini etkilemektedir. Ailenin yaşam tarzını, anne baba davranış ve tutumlarını dolayısıyla anne baba çocuk ilişkileri etkilemektedir (Demir ve ark., 2010).

Bir çocuğun özel gereksinimli olduğunun öğrenilmesi, yetersizliğin derecesi ne olursa olsun ailesi için yüksek derecede stres verici bir olaydır (Fırat, 2016). Çocuğun özel gereksinimli olduğunun öğrenilmesi durumunda çocuğun dünyaya gelmesiyle hissedilen sevinç, yerini şok ve yoğun bir keder (Chandramuki ve ark., 2012) bırakabilmektedir. Anne babalar genellikle özel gereksinimli çocuğu kabullenmekte zorlanmaktadır ve aile içi ilişkilerde sorunlar yaşamaktadırlar (Köksal, 2011). Özel gereksinimli çocuk olmasına sebep olan faktörlerin ömür boyu devam etmesinden ve çocuğun ailesine bağımlı bir hayat sürüp yeterli düzeyde çevreyle iletişim ve etkileşim kuramamasından dolayı, özel gereksinimli çocuğun varlığı ailesinin düzeninde değişikliklere sebep olmakta ve aile içi iletişim ve ilişkilerde farklılıklar yaşanmasına sebep olabilmektedir (Seven, 2016).

Anne baba ve çocuk arasında yaşanan iletişim sıkıntıları, stres, çocuğun bakımından ve eğitiminden dolayı tükenmişlikler görülebilmektedir. Bu sebeple özel gereksinimi çocuğun gereksinimleri kadar anne ve babanın da gereksinimleri ortaya çıkmaktadır (Akmeşe Piştav ve Kayhan, 2016).

Özel gereksinimli çocuğun doğumu ile ailede kurulu düzenin özel gereksinimli çocuğa göre düzenleme ve aileye yeni roller yüklenmesi bağlamında stresli bir dönemi başlatarak birçok güçlüğü beraberinde getirebilmektedir. Anne babalar normal gelişim gösteren çocuğa sahip anne babaların yaşadıklarından daha fazla güçlükle karşılaşmakta ve bunlarla baş edebilme durumunda kalmaktadırlar (Sevinç ve Babahanoğlu, 2016). Özel gereksinimli çocuk anne babalarının normal gelişim gösteren çocuk anne babalarından daha fazla stres altında olduğu, kaygı düzeylerinin yüksek olduğu yapılan çalışmalar sonucunda gösterilmiştir (İşcan Çetrez ve Malkoç, 2017). Özel gereksinimli çocukların annelerinin, normal gelişim gösteren çocuk annelerine göre strese daha fazla maruz kaldıkları, ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu görülmektedir (Robert ve ark., 2003).

Çocuğun özel gereksinimli olduğu gerçeği, doğumla birlikte hemen ortaya çıkabileceği gibi, çocuğun yaşı ilerledikçe ortaya çıkan uyumsuzluk ya da okula gittiğinde akranlarından bazı yönlerden geri kalarak fark edilebilmektedir. İster doğumsal nedenlerde oluşsun, isterse gelişimin herhangi bir döneminde ortaya çıksın, çocukta oluşan özel gereksinimlilik, aile sağlıklı bir çocuk beklerken, çocuğun özel gereksinimli olması aileyi şok, inkar etme, öfke, kızgınlık, kaygı, utanma, mucize arama, çocuğu reddetme, mantığa bürünme gibi durumlarla karşı karşıya bırakılabilir (Deniz ve ark.,

2009). Özel gereksinimli çocuğun yetersizliğinin derecesi arttıkça anne babaların çektiği acı hissi ve duygusal tepkilerinde artışlar olmaktadır (Çiftçi Tekirarslan ve Sivrikaya, 2013). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olma uyum çabası gerektiren, anne babaların yaşamlarında kısıtlamalara yol açan zor bir durumdur (Şengül ve Baykan 2013).

Özel gereksinimli çocuğun aileye katılması anne-babayı etkilemekte, anne-babanın tutum, davranış ve kendi aralarındaki ilişkileri ise çocuğun genel gelişimini etkilemektedir. Burada hem aile hem de çocuk için önemli nokta anne baba çocuk arasındaki ilişkilerin niteliğidir. Özel eğitim kurumlarının ve bu alanda çalışan uzmanların anne baba çocuk etkileşiminin ve ilişkilerinin kalitesini artırmak için başvurduğu temel yol ise aile eğitimidir (Doğan, 2015).

Özel gereksinimli çocuk aile yaşantısının merkezine yerleşerek, aile içinde birçok değişikliğe neden olur. Aile içi roller, aile içi ilişkiler, çocuk-anne baba ilişkileri, sosyal ilişkiler, iş yaşamı gibi alanlar bu değişikliklere örnek verilebilir (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Ailelerin özel gereksinimli çocuklarını kabullenmede yaşanan duygusal sıkıntılar, aile üyelerinin birbirleriyle, sosyal çevreleriyle ve toplumsal yaşamla olan ilişkilerinin düzenlenmesi, çocuğun tanı, tedavi ve iyileştirmelerin de alacakları sorumluklar, ebeveynlere sürekli desteğin sağlanmasını gerektirmektedir (Yersel ve Durualp, 2019).

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babalar çocuklarını yetiştirirken farklı deneyimler yaşamaktadır. Kimi anne babalar kolay uyum sağlarken, kimi anne babalar ise çocuklarının bakımında zorlanmaktadır.

Her özel gereksinimliliğin kendine has özelliklere ve farklı güçlükleri olması ebeveynlerin farklı şekillerde zorlanmalarına neden olmaktadır (Aydın ve Egin Arslantürk, 2018). Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak aileyi, duygusal, fiziksel, sosyal ve ekonomik alanlarda etkilemektedir (Yıldırım Sarı, 2007). Özel gereksinimli çocuğun beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları anne babalar tarafından karşılanmaktadır. Anne babalar çocuğun geleceği ile endişe duymaktadırlar. Özel gereksinimli çocukların aileye getirdikleri ek stresler sonucunda aile içi ve sosyal ilişkiler bozulmaktadır (Karadağ, 2009). Özel gereksinimli çocuğuna beceriler kazandırmak amacıyla fizyoterapi yapmak, tıbbi bakım, eğitim, özel fiziki düzenlemeler, araç gereçler gibi çeşitli nedenlerle diğer ailelere göre daha fazla maddi harcama yapmak, çocuğa bakımından dolayı eşlerden biri işinden ayrılmak zorunda kalacağı için ailenin bu gibi faktörlerden dolayı ek zaman ve paraya ihtiyacı vardır

(Ayyıldız ve ark., 2012; oşkun, 2013). Çocuğun yetersizliğinin artması ile çocuğun bağımlılık düzeyi artmakta ve beslenme, bakım, mobilizasyon gibi konularda ek ihtiyaçların ortaya çıkması ile ekonomik sıkıntılarda artışlar olabilmektedir (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Bakım güçlüğü, psikolojik, sosyal ve ekonomik zorluklar aile çatışmalarına sebep olmakta, evlilik ilişkisini olumsuz etkilemektedir (Şen ve Yurtsever, 2007). Ancak bazı durumlarda anne baba arasındaki ilişkilerin güçlendiği, anne babaların birbirlerine yaklaştıkları ve daha fazla destek oldukları yönünde gelen bildirimlerde bulunmaktadır (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Özel gereksinimli çocukların anne ve babalarının, normal gelişim gösteren ocuk anne ve babalarına göre strese daha fazla maruz kaldıkları, ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu, özgüvenlerinin daha düşük olduğu, aile ve evlilik sorunlarının daha fazla olduğu görülmüştür (Robert ve ark., 2003; Avşaroğlu ve Gilik, 2017).

Özel gereksinimli çocuğun bebekken bakıcı sağlama sorunları, okula giderken yaşanan zorluklar, akranları tarafından fark edilmesinin getirdiği problemler, ergenlik döneminde ise çocuğun yaşamayı sürdürmeye ilişkin bilgi eksikliği anne ve babaların stres yaşamasına neden olmaktadır (Ayyıldız ve ark., 2012). Özel gereksinimli çocukların ilerleyen yaşlarında anne babalarına olan bağlılığının artması, kronolojik yaş ile zeka yaşı arasındaki farkın artması ile anne babaların eve bağımlı kalmasına, enerjilerinin düşmesine ve sosyal yaşamlarının kesintiye uğramasına, kendilerini izole etmelerine sebep olmaktadır (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Özel gereksinimli çocukların davranışları ve özellikleri anne babalarını sıkıntıya sokmaktadır. Özellikle ocuk büyüdükçe çocuğu yönetmede güçlük, gelecek kaygısı diğer uzmanlarla sürekli ilişki halinde olma anne babalarda stres yaratmakta ve anne baba ocuk ilişkilerini etkilemektedir (Avşaroğlu ve Gilik, 2017).

2.3.2.Özel Gereksinimli ocuk- Anne Baba İlişkisinde Pediatri Hemşiresinin Rollerini

Özel gereksinimli çocuklar kaliteli bir yaşam sürmelerini sağlamak için sağlık profesyonellerinin özel ilgisine ihtiyaçları vardır (Sarı Yıldırım, 2019). Özel gereksinimliliğin önlenmesi, özel gereksinimli çocuğun sağlığının korunması ve geliştirilmesi sağlık personelleri tarafından yapılmaktadır (Aytekin, 2018). Özel gereksinimli çocuğun takibi, bakımı konusunda sağlık personelleri ekip anlayışı ile çalışmalarını sürdürmektedir. Aileler ve çocukları ile birebir işbirliği ve iletişim halinde

olan hemşireler sağlık ekibinin desteğini aileye ulaştırmada önemli konumda bulunmaktadır (Sarı Yıldırım, 2007; Aytekin, 2018).

Anne babaların özel gereksinimli çocuklarının bakımını nasıl karşılayacağı konusunda bilgiye, destek alabileceği kuruluşlara yönlendirilmeye, özellikle özel gereksinimli çocuğun eğitimi konusunda bilgilendirilmeye ve yardıma ihtiyaçları vardır (Çoşkun, 2013). Özel gereksinimli çocukların aileleri kabullenme sürecinde (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017) profesyonel bir sağlık ekibinin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Özel gereksinimli çocukların öz bakım ihtiyaçlarının karşılanması için sağlık uzmanlarından destek almak, hastalık süreci ile baş etmelerine yardımcı olmak hem anne baba sağlığı hem de aile sağlığı için oldukça önemlidir (Duran, 2018).

Sağlık personellerinin aileye yeterli destek sunabilmesi için, çocukların olumlu özelliklerinden bahsetmesi, gösterdikleri gelişimlerine dikkatlerinin çekilmesi ve ailelerin kendilerini rahatça ifade edebilmesine olanak sağlamaları gerekmektedir (Çavuşoğlu, 2011). Özel gereksinimliliğin önlenmesi, erken tanı konulması (Sarı Yıldırım, 2007), erken çocukluk döneminde yaptıkları izlem, bebek ve çocuklarda uyarıya cevapsızlık, hareketlerde yavaşlama, ilgisizlik, irritabilite gibi belirtilerde bir takım anormal durumlar düşünerek (Güdücü ve Tüfekçi, 2017), erken tanı ve tedaviye katkıları olabilmektedir (Aytekin, 2018).

Pediyatri hemşireleri, birey ve hastayla en yakın ve yoğun etkileşim kuran sağlık ekibi üyesi olması nedeniyle (Akça Özakar ve Gözen, 2013) aile ile olan bağlantıları sağlayacak önemli bir konumda bulunmaktadır. Hemşireler bu konumda iken, eğitici, danışman, rehabilite edici, savunucu, karar verici, bakım verici gibi birçok bağımsız rollerini kullanmaktadır. Hemşire özel gereksinimli çocuğun ailelerine genetik danışmanlık yaparak, çocukların sağlıklarını korumak ve geliştirmek amacıyla çalışmalar yürüterek, yasal haklarının farkındalığı konusunda aileleri bilgilendirerek aile ve çocuğun haklarının korunması konusunda savunucu rolünü yerine getirmektedir.

Hemşirelik uygulamaları özel gereksinimli çocuğun her alandaki (ev, okul, toplum, hastane) gereksinimlerini karşılamaya yönelik olmaktadır (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Özel gereksinimli çocuğun tanı, tedavi ve bakımı konusunda ailelerin bilgi eksikliği giderilmediğinde anne babalar çocuklarının bakımına katılmakta ve sağlık ekibi ile iş birliği yapmakta geri planda kalmaktadırlar. Pediyatri hemşireleri eğitici rolleri ile anne babalara gerekli eğitimleri planlayarak, çocuklarının bakımı konusunda cesaretlendirerek, çocuk bakımı konusunda özel bilgileri öğretmek (Altay, 2018), aile

ve çocuğu dinleyerek tepkilerini anlamaya çalışarak (Duran, 2018) ocuklarının bakımında etkin rol almasını sağlayabilmektedirler (Akça zakar ve Gzen, 2013). Anne ve babalara verilen destek girişimleri ve eğitimler anne babaların streslerin azalmasına sebep olmakta, bakımın devamlılığını sağlamakta ve kalitesini artırmaktadır (Bilsin, 2012). Sağlık personellerinin eğitim ve desteği ailelerin duygusal uyum sürecini ve sağlığını sürdürmede yardımcı olmaktadır (Yıldırım, Conk, 2005; Dereli, Okur, 2008). Çocuğun gelişimine katkı sağlamak, ailenin pozitif uyumunu güçlendirmek, özel gereksinimliliğin komplikasyonlarını azaltmak ve yaşam kalitesini yükseltmek için hemşirelerin bütüncül bakım ve vaka yönetimi konusunda donanımlı olması gerekmektedir (Güdücü Tüfekçi, 2017).

Özel gereksinimli çocuğun bağımsız olarak ihtiyaçlarını sürdürmesi önemlidir. Özel gereksinimli çocuğun yaşam kalitesinin artırılması ve topluma uyum sağlamasında hemşirelerin rehabilite edici rolü önem taşımaktadır. Pediatrik rehabilitasyon hemşireleri, çocuğun ev, toplum ve okula uyumunu kolaylaştırmaktadırlar (Yılmaz, 2017).

Özel gereksinimli ocuk sahibi olmanın anne babaların yaşamını önemli düzeyde etkilediği bilinmektedir. Pediatri hemşireleri; tüm rollerinin yanı sıra, anne babaların duygu ve düşüncelerini paylaşmasına izin vermeli, çocuğun bireysel yeteneklerini göz önüne çıkartmalı, çocuğun özel gereksinimliliğini anlamalı, ocuk ve ailesinin gücünü ortaya çıkarmalı (Güdücü Tüfekçi ve Kadiroğlu, 2017), anne baba arasındaki iletişimi değerlendirmeli ve anne baba ocuk arasındaki ilişkileri değerlendirerek olumlu yönde desteklemelidir. Hemşireler ailelere etkili sorun çözme yöntemlerinin öğretilmesi, etkili iletişim tekniklerinin öğretilmesi, aile içerisindeki sevgi ortamını destekleyerek anne baba ocuk arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesine katkı sağlarlar.

Hemşireler, zel gereksinimli çocuğun anne ve babaların içinde buldukları psikososyal durumlarını anlayarak, anne babaların çocuklarına karşı olan umutlarını, beklentilerini öğrenerek, çocuğa karşı olan önyargılarını en aza indirmeye çalışarak anne babaların aile içi ilişkilerini güçlendirerek yaşam kalitelerinde artış sağlamalarına yardımcı olabilirler (Aktürk, 2012; Avşaroğlu ve Gilik, 2017). Pediatri hemşireleri psikolog ile işbirliği yaparak, özel gereksinimli ocuk ve ailesinin stresle etkili baş etme, öfke kontrolü davranışları kazanmasını sağlar (Girgin Aykanat ve Balcı, 2015).

Pediatric nurses, providing adequate and appropriate care services to children with special needs, ensuring that the special needs of the child are met by themselves, reaching sufficiency, ensuring that the child is healthy and socially compatible, happy individuals (Görener et al., 2010).

3.GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Bu çalışma tanımlayıcı tiptedir.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Araştırma, Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı özel gereksinimli çocuklara hizmet veren dört devlet (Şifaiye Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi, Şefik Güngör Özel Eğitim Uygulama Merkezi, Ahmet Kutsi Tecer Özel Eğitim Mesleki Teknik Eğitim Merkezi, Sivas Özel Eğitim Uygulama Merkezi) okulu bulunmaktadır. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri; Uzman Özel Eğitim, Umut Özel Eğitim, Gelişim Özel Eğitim, Paylaşım Özel Eğitim, Destek Özel Eğitim, Nokta Özel Eğitim, ilkadım Özel Eğitim toplam yedi tanedir. Bu merkezlerde eğitim verilen özel gereksinimli çocukların çoğunun yaşları 0-18 arasında olmakla birlikte 18 yaş üstü bireylerde bulunmaktadır. Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilk/orta ve liselerden küme örnekleme yöntemi ile seçilen Vali Bekir Aksoy İlkokulu, Kılavuz IMKB, Yenişehir Anadolu Lisesi, Gökhan Ay Anadolu Lisesinde eğitim verilen normal gelişim gösteren çocukların anne babalarına yapılmıştır.

Araştırmanın yapıldığı Ahmet Kutsi Tecer Özel Eğitim Mesleki Teknik Eğitim Merkezinde 116 öğrenci, 26 öğretmen, 1 rehber öğretmen bulunmakta ve 14-17 yaş çocuklara eğitim verilmektedir. Şifaiye Özel Eğitim İş Uygulama Merkezinde 61 öğrenci, 28 öğretmen, 1 rehber öğretmen bulunmakta ve 14-17 yaş arası özel gereksinimli çocuklara eğitim verilmektedir. Sivas Şefik Güngör Özel Eğitim Uygulama Merkezinde 33 öğrenci, 22 öğretmen bulunmakta ve 11-14 yaş arası çocuklara eğitim verilmektedir. Sivas Özel Eğitim Uygulama Merkezinde 33 öğrenci, 1 rehber öğretmen, 18 öğretmen ve 6-14 yaş otizmli çocuklara eğitim verilmektedir. Özel gereksinimli çocukların büyük çoğunluğu servis araçları ile evlerinden alınıp evlerine teslim edilmektedir. Bu okulların amacı, çocukların temel akademik eğitimlerini sağlamak, günlük yaşamlarında kullanacakları bilgi ve becerileri kazandırmak, mesleki beceriler kazandırmak, özel gereksinimli çocukların üretken olabilmelerini sağlamaktır.

Araştırmanın yapıldığı resmi ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde toplam 1158 0-18 yaş, 759 6-17 yaş çocuk bulunmakta, uzman öğreticiler, fizyoterapistler, psikolog, çocuk eğitimcileri ile eğitimler sürdürülmektedir. Çocukların bir kısmı anne

babalar eşliğinde, bir kısmı ise servisler aracılığıyla rehabilitasyon merkezine gelmektedir. Randevu saatlerinde çocuklar rehabilitasyon merkezlerinde eğitimlerine başlanmaktadır. Özel gereksinimliliğin derecesine göre, zihinsel gelişimin desteklenmesi, kavram eğitimi, motor gelişime yönelik eğitim, dil-konuşma eğitimi, okul öncesi okula destek amaçlı eğitim, akademik beceri eğitimi, öz bakım gelişimlerine yönelik eğitim, sosyalleşmeye yönelik eğitimler uygulanmaktadır.

Normal gelişim gösteren çocukların yapılacağı okullar küme örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Seçilen okullarda toplamındaki çocuk sayısı 2.259 6-17 yaş arası çocuk bulunmaktadır. Çocuklar anne babası tarafından okula getirilmekte ya da servisler aracılığıyla gelmektedirler.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Sivas il merkezinde bulunan resmi ve özel eğitim rehabilitasyon merkezleri ve normal ilkokul-liselerde eğitim gören 6-17 yaş çocukların anne babaları oluşturmaktadır. Örneklem seçimine gidilmeden 1 Mayıs 2018-1 Temmuz 2018 tarihleri arasında ulaşılan, çalışmaya katılmaya gönüllü olan 266 özel gereksinimli çocuğun anne babaları ve küme örneklem yöntemi ile seçilmiş normal gelişim gösteren çocukların eğitim gördüğü okullardaki 266 çocuğun anne babaları araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Özel gereksinimli çocuklarda tanı ayırımına gidilmeden özel ve resmi rehabilitasyon merkezlerindeki zihinsel özel gereksinim (Hafif-Orta-Ağır Derecede Zihinsel Özel Gereksinim, Down Sendromu, Rett Sendromu, Joubert Sendromu), fiziksel özel gereksinim (Dil-Görme-İşitme bozuklukları, Serebral Palsi, Meningosel, Meningomyelosel, Hidrosefali), özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve otizm tanıları bulunan çocuklar çalışmaya alınmıştır.

Tablo 1: Araştırma Kapsamına Alınan Özel Gereksinimli Çocukların Sayısının Rehabilitasyon Merkezlerine Göre Dağılımı

Resmi ve Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinin Adı	Toplam Çocuk Sayısı	Örnekleme Alınan Çocuk Sayısı	Katılım Yüzdesi
Ahmet Kutsi Tecer Özel Eğitim Mesleki Teknik Eğitim Merkezi	116	45	%38.7
Şifaiye Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi	61	21	%34.4
Sivas Şefik Güngör Özel Eğitim Uygulama Merkezi	33	20	%60.6
Sivas Özel Eğitim Uygulama Merkezi	33	30	%90
Özel Uzman Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü	120	30	%25
Özel Destek Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	75	30	%40
Özel İlk Adım Gelişim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	50	10	%20
Özel Nokta Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü	80	25	%31.2
Özel Sivas Paylaşım Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	76	20	%26.3
Özel Umut Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	55	20	%36.3
Özel Gelişim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	60	15	%25
Toplam	759	266	

Tablo 2: Araştırma Kapsamına Alınan Normal Gelişim Gösteren Çocukların Sayısının Okullara Göre Dağılımı

İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarının Adı	Katılan Anne Baba Sayısı	Katılım Yüzdesi
Vali Bekir Aksoy İlkokulu	80	%22.3
Kılavuz İMKB	101	%16.7
Yenişehir Anadolu Lisesi	45	%7.9
Gökhan Ay Anadolu Lisesi	40	%5.4
Toplam	266	

3.4. Veri Toplama Araçları

Veriler özel gereksinimli çocuk-ebeveyn kişisel bilgi formu, normal gelişim gösteren çocuk-ebeveyn kişisel bilgi formu ve çocuk-anababa ilişki ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

3.4.1. Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu araştırmacı tarafından literatür incelenerek hazırlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu toplam 16 sorudan oluşmakta olup, sorular hem ebeveyn hem de çocuğa ait sosyo-demografik özellikleri belirlemeye yöneliktir (Sayın, 2007; Tokuç Öztürk, 2009; Saban, 2010, Arabacı, 2011).

3.4.2. Normal Gelişim Gösteren Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Çocuk ebeveyn kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından literatür incelenerek hazırlanmıştır. Bilgi formu toplam 10 sorudan oluşmaktadır. Sorular hem çocuğa hem de ebeveyne ilişkin sosyo-demografik özellikleri belirlemeye yöneliktir (Tokuç Öztürk, 2009; Arabacı, 2011; Saygı, 2011).

3.4.3. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği

Çocuk Anababa İlişki Ölçeği (ÇAIÖ), (Child Parent Relationship Scale, CPRS Pianta, 1992): Robert C. Pianta tarafından 1992 yılında, çocuk ve ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişki düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin maddeleri hazırlanırken anne çocuk etkileşimi literatürün den, bağlanma teorisinden ve Bağlanma Q-Set (Waters & Dean, 1985) ölçeğinden yararlanılmıştır.

Toplam 30 madde ve 3 alt boyuttan (bağlanma, çatışma, olumlu ilişki) oluşan ölçeğin orijinal hali, Akgün ve Yeşilyaprak (2010) tarafından yapılan Türkçe uyarlama çalışmasında 24 madde ve 2 alt boyuta (çatışma ve olumlu ilişki) indirgenmiştir. Ölçekte Olumlu ilişkiyi tanımlayan 10 madde, çatışmalı ilişkiyi tanımlayan 14 madde vardır. Ölçek, çocukluktan ergenliğe kadar gelişim dönemleri içindeki çocuk-anababa (ebeveyn) ilişkilerini iki boyutta tanımlamaktadır. Ölçek içinde ters maddeler olduğu, olumlu ilişki ifade eden (1,3,5,8,10,13,16,20,29 ve 30) maddeler ters puanlanmaktadır. Beşli'li Likert tipteki ölçekte her bir ifade ,(1) Kesinlikle uygun değil, (2) Biraz uygun, (3) Kararsızım, (4) Oldukça uygun, (5) Kesinlikle uygun şeklinde cevaplanmaktadır. Ölçekten alınacak minimum puan 24, maksimum puan ise 120 şeklindedir. Ölçeğin toplam puanın yüksek olması ebeveyn çocuk arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade ederken, alınan puanın düşük olması ise ebeveynle çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi göstermektedir.

Ölçeğin türkçe uyarlamasında test tekrar test güvenilirlik katsayısı, çatışma alt boyutu için .98, olumlu ilişki alt boyutu için .96 ve toplam puan için .96 korelasyon bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları (Cronbach alfa) çatışma alt boyutu için .85, olumlu ilişki alt boyutu için .73, ve toplam puan için .73 olarak bulunmuştur.

Çalışmamızın iç tutarlık katsayısı (Cronbach alfa), çatışma alt boyutu için .85, olumlu ilişki için .57 ve toplam puan için .85 olarak bulunmuştur. Olumlu ilişki ve çatışma arasında $r=0.058$ olduğu, 0.5'den küçük olduğu için ilişki yok. Toplam puan ile çatışma

arasında $r=0.850$ olduğu için yüksek ilişki mevcut. Toplam ile olumlu ilişki arasında $r=0.574$ olduğu için düşük ilişki mevcuttur.

3.5. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Veri toplama sürecinde öncelikle resmi ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki çocukların anne babalarına ulaşılmıştır. Çocukla birlikte anne babaların okula geldiği eğitim kurumlarında; araştırmacı anne/babalarla yüz yüze görüşme yöntemi ile verileri toplamıştır. Formların doldurulması ortalama 20 dakika sürmüştür. Bazı kurumlarda ise anne babalarla görüşülemediği görülmüştür. Bu durumda okul yönetimi aracılığıyla anne babalara formlar ulaştırılmış ve dolduran anne babalardan formlar geri alınmıştır. 6-17 yaş normal gelişim gösteren çocukların büyük çoğunluğu ile anketler anne babalarına gönderilmiş, doldurulduktan sonra tekrar kurumdan teslim alınmıştır.

Çocukların ebeveynlerinde anne-baba ayrımı yapılmamıştır. Araştırmada anne babaların okuryazar olması, formları doldurmasını engelleyecek kısıtlılığın olmamasına dikkat edildi. Araştırmaya özel gereksinimli çocuğu olan 300 anne baba katılmak istememiş, 50 anne babanın okuryazar olmadığı, 68 anne babanın özel gereksinimli olması, 60 tane formda yanlış ve eksik doldurulduğu için araştırmaya dahil edilememiştir.

Çalışmaya katılan özel gereksinimli çocuğu olan 266 anne babadan, 240 anne, 26 baba katılmıştır. Normal gelişim gösteren çocuğu olan 266 anne babadan, 234 anne, 32 baba katılmıştır.

3.6. Verilerin Değerlendirilmesi

Toplanan verilerin istatistik analizleri, SPSS version 17 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak yapılmıştır. Verileri değerlendirirken tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerin yanı sıra, normal dağılım gösteren parametrelerin iki grup karşılaştırmalarında Independent Samples T testi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren üç ve üzeri veri karşılaştırmalarında Oneway Anova Testi kullanılmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan karşılaştırmalar sonrasında post-hoc analizleri uygulanmıştır. Araştırmada $p<0.05$ anlamlı kabul edilmiştir.

3.7. Araştırmanın Etik Yönu

Araştırmanın her aşaması etik ilkelere uygun olarak yürütölmüştür. Araştırmanın yapılabilmesi için Cumhuriyet Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Kurulu(30.04.2018 tarihli, 2018-04/24 sayılı) (EK6) ve Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden (16.06.2018 tarihli, 92255297-605.01-E.11834816 sayılı) (EK5) yazılı izin alınmıştır. Örnekleme alınan ebeveynlerinin birinden araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair sözlü ve yazılı izin alınmıştır.

4.BULGULAR

Bu bölümde, elde edilen verilerin istatistiksel sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Sosyodemografik Özellikleri (n=532)

Değişken	Gruplar	Normal Gelişim Gösteren Çocuk (n=266)		Özel Gereksinimli Çocuk (n=266)	
		n	%	n	%
Çocuk Yaşı	6-9	140	52.6	109	41.0
	10-13	41	15.4	67	25.2
	14-17	85	32.0	90	33.8
Cinsiyet	Kız	148	55.6	114	42.9
	Erkek	118	44.4	152	57.1
Öğrenim Durumu	Özel eğitim rehabilitasyon	-	-	90	33.8
	İlköğretim	191	71.8	119*	44.7
	Ortaöğretim	75	28.2	57*	21.4

*Özel gereksinimli İlk/orta Öğretim ve Liseye devam eden 176 çocuğun Şifaiye Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi, Şefik Güngör Özel Eğitim Uygulama Merkezi, Ahmet Kutsi Tecer Özel Eğitim Mesleki Teknik Eğitim Merkezi, Sivas Özel Eğitim Uygulama Merkezlerinde eğitim almaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde, normal gelişim gösteren çocukların % 52.6'sının 6-9 yaş grubunda, özel gereksinimli çocukların %41'inin 6-9 yaş grubunda olduğu saptandı. Normal gelişim gösteren çocukların %55.6'sının kız, özel gereksinimli çocukların % 57.1'inin erkek, normal gelişim gösteren çocukların % 71.8'inin ilköğretim, özel gereksinimli % 44.7'sinin ilköğretime devam ettiği görülmektedir.

Tablo 4: Özel Gereksinimli Çocukların Tanı ve Özel Eğitim Alma Durumlarına Göre Dağılımları (n=266)

Değişken	Gruplar	Özel Gereksinimli Çocuklar (n=266)	
		n	%
Tanı	DEHB ve ÖÖG	26	9.8
	Otizm	52	19.5
	Fiziksel Özel Gereksinim*	54	20.3
	Zihinsel Özel Gereksinim**	134	50.4
Ek Tanı Alma Durumu	Evet***	56	21.1
	Hayır	210	78.9
Özel Eğitim Alma	Evet****	131	49.2
	Hayır	135	50.8

*Dil-Görme-İşitme bozuklukları, Serebral Palsi, Meningosel, Meningomyelosel, Hidrosefali

**Hafif-Orta-Ağır Derecede Zihinsel Özel Gereksinimlilik, Down Sendromu, Rett Sendromu, Joubert Sendromu

***Gelişim Bozukluğu, Davranış Bozukluğu, Epilepsi, Astım, Konuşma Bozukluğu, Mikrosefali, Yürüme Bozukluğu, Kalp Anomalileri, Yutma ve Beslenme Bozukluğu, Diş Problemleri, Fenilketonüri

****Bireysel Eğitim, Fizik Tedavi, Fizyoterapi, Dil-Konuşma Terapisi, İnce-Kaba Motor Beceri Eğitimi, Yüzme Eğitimi, Hidroterapi, Psikiyatri-Psikolog Desteği

Tablo 4 incelendiğinde, özel gereksinimli çocukların sıklıkla % 50.4'ünün zihinsel özel gereksinim, % 78.9'unun ek tanısının olmadığı, % 49.2'sinin özel eğitim aldığı, %50.8'inin özel eğitim almadığı görülmektedir.

Tablo 5: Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımları (n=532)

Değişken	Gruplar	Normal Gelişim Gösteren Çocuk (n=266)		Özel Gereksinimli Çocuk (n=266)	
		n	%	n	%
Anne Yaşı	22-32	80	30.1	67	25.2
	33-43	168	63.2	142	53.4
	44 yaş ve üstü	18	6.8	57	21.4
Anne Eğitim	Okuryazardeğil	5	1.9	19	7.1
	İlköğretim	162	60.9	174	65.4
	Ortaöğretim	73	27.4	61	22.9
	Yükseköğretim	26	9.8	12	4.5
Anne Çalışma	Çalışıyor	31	11.7	20	7.5
	Çalışmıyor	235	88.3	246	92.5
Baba Yaşı	22-32	18	6.8	37	13.9
	33-43	184	69.2	136	51.1
	44 yaş ve üstü	64	24.1	93	35.0
Baba Eğitim	Okuryazardeğil	1	0.4	5	1.9
	İlköğretim	90	33.8	131	49.2
	Ortaöğretim	115	43.2	106	39.8
	Yükseköğretim	60	22.6	24	9.0
Baba Çalışma	Çalışıyor	257	96.6	228	85.7
	Çalışmıyor	9	3.4	38	14.3
Oturlan yer	Köy	3	1.1	17	6.4
	İlçe	7	2.6	28	10.5
	İl	256	96.2	222	83.1
Aile Gelir Düzeyi	1000-1500 TL	41	15.4	77	28.9
	1500-2500 TL	93	35.0	97	36.5
	2500-3500 TL	76	28.6	75	28.2
	3500 TL ve Üzeri	56	21.0	17	6.4
Çocuk Sayısı	Tek Çocuk	17	6.4	27	10.2
	2 Çocuk	92	34.6	104	39.1
	3 Çocuk ve Üzeri	157	59.0	135	50.8
Aile Yapısı	Çekirdek Aile	209	78.6	209	78.6
	Geniş Aile	57	21.4	57	21.4
Özel Gereksinimli Çocuğunuz olması Sosyal İlişkileri Etkileyip/Etkilemediği	Evet	-	-	101	38.0
	Hayır	-	-	165	62.0
Başka Bakım Gereksinimi Olan Birey Olup/Olmadığı	Var	-	-	47	17.7
	Yok	-	-	219	82.3

Tablo 5'te, normal gelişimi olan çocukların annelerinin % 63,2'sinin 33-43, özel gereksinimli çocukların annelerinin %53.4'ünün 33-43 yaş grubunda olduğu belirlendi. Normal gelişim gösteren çocuk annelerinin % 60,9'unun ilköğretim, özel gereksinimli çocuk annelerinin ise %65.4'ünün ilköğretim mezunu olduğu saptandı. Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin %11.7'sinin çalıştığı, özel gereksinimli çocukların annelerinin %7.5'inin çalıştığı görüldü.

Normal gelişim gösteren çocukların babalarının % 69,2'sinin 33-43, özel gereksinimli çocukların babalarının %51.1'inin 33-43 yaş grubunda olduğu belirlendi. Normal gelişim gösteren çocukların babalarının % 43,2'sinin ortaöğretim, özel gereksinimli çocukların babalarının %49.2'sinin ilköğretim mezunu olduğu görüldü. Normal gelişim gösteren çocukların babalarının %96.6'sının çalıştığı, özel gereksinimli çocukların babalarının %85.7'sinin çalıştığı saptandı.

Normal gelişim gösteren çocuk anne babalarının %96.2'sinin ilde oturdukları, özel gereksinimli çocuk %83.1'inin ilde oturdukları belirlendi. Normal gelişim gösteren çocuk anne babalarının %35'inin 1500-2500 TL gelire sahip olduğu, özel gereksinimli çocuk anne babalarının %36.5'inin 1500-2500 TL gelire sahip oldukları saptandı. Normal gelişim gösteren çocuk anne babalarının %59'unun üç ve üzeri çocuğa sahip olduğu, özel gereksinimli çocuk anne babalarının %50.8'inin üç ve üzeri çocuğa sahip olduğu görüldü.

Özel gereksinimli çocuğu olan anne babalarının, % 62'sinin sosyal ilişkilerinin etkilenmediği, % 82,3'ünün ailesinde bakım gereksinimi olan başka birey olmadığı görüldü (Normal gelişim gösteren çocuk anne babalarına bu sorular sorulmamıştır).

Tablo 6: Ebeveynlerin Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma (n=532)

	Özel Gereksinimli Çocuk (n=266)			Normal Gelişim Gösteren Çocuk (n=266)		
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam
n	266	266	266	266	266	266
$\bar{x}\pm ss$	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
t	10.055	7.340	12.881	10.055	7.340	12.881
p		.000			.000	

*t=testi

Tablo 6 incelediğinde, normal gelişim gösteren çocukları olan anne babaların ÇAIÖ toplam puanı ve alt boyut puan ortalamalarının, özel gereksinimi olan çocukların anne babalarına göre istatistiksel açıdan ileri derecede anlamlı olarak düşük olduğu saptandı ($p<0.000$). ÇAIÖ toplam puan ortalaması (60.98 ± 11.66), normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puan ortalaması (47.51 ± 12.43)'dür. Farklılık ÇAIÖ toplam puanı yüksek olduğu için özel gereksinimli çocuk anne babalarından kaynaklanmıştır.

Tablo 7: Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma (n=532)

Cinsiyet	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	
	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	$\bar{x}\pm ss$	
Kız (n=114)	38.59±10.91	22.05±7.47	60.64±12.02	Kız (n=148)	29.98±9.63	17.67±6.49	47.62±12.53
Erkek (n=152)	39.23±11.36	22.01±7.05	61.24±11.42	Erkek (n=118)	29.80±9.46	17.53±6.85	47.33±12.36
t	.458	.044	.410	t	.154	.173	.210
P	.647	.965	.682	p	.878	.863	.834

*t=testi

Tablo 7'ye bakıldığında, özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren kız ve erkek çocukların ebeveynlerinin ÇAIÖ toplam ve alt boyut puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark görülmedi ($p>0.05$).

Tablo 8: Çocukların Yaş Gruplarına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma (n=532)

Çocuk yaş	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	
	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	
6-9 (n=109)	39.84±11.94	24.21±7.73	64.05±10.60	6-9 (n=140)	30.99±9.93	17.30±6.91	48.30±12.66
10-13 (n=67)	38.31±10.98	21.00±5.69	59.31±11.14	10-13 (n=41)	29.19±9.33	17.73±7.93	46.92±13.67
14-17 (n=90)	38.36±10.31	20.15±6.66	58.52±12.53	14-17 (n=85)	28.45±8.83	18.05±5.45	46.51±11.46
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	.580	9.216	6.745	F	2.013	.345	.596
p	.561	.000	.001	p	.136	.709	.552

*F=Anova Testi

Tablo 8 incelendiğinde, çocuk yaşı ile ÇAIÖ puan ortalamaları incelenmiştir. Özel gereksinimli çocukların yaş gruplarına göre ÇAIÖ ortalamaları olumlu ilişki (p=0.000) ve toplam puan (p=0.001) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür (p<0.05). Yapılan one away anova testi post hoc karşılaştırmasına göre, farklılığın 10-13 yaş arası çocukların anne babalarından kaynaklandığı saptanmıştır. 10-13 yaş ve 14-17 yaş çocukların anne babalarının olumlu ilişki ve toplam puanlarının, 6-9 yaş çocukların anne babalarının daha düşük olduğu görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocukların yaş grupları ile ÇAIÖ toplam puan (p=0.552), çatışma (p=0.136) ve olumlu ilişki (p=0.709) alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur (p>0.05).

Tablo 9: Çocukların Eğitim Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Ortalama Puanlarını Karşılaştırma (n=532)

Çocuk Eğitim	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	
Okula Gitmiyor (n=90)	38.98±12.11	24.62±8.58	63.61±10.70	-	-	-	
İlköğretim (n=119)	39.96±11.15	21.02±5.24	60.99±12.00	İlköğretim (n=191)	30.78±9.96	17.38±7.00	48.16±12.93
Ortaöğretim (n=57)	36.80±9.30	20.03±7.40	56.84±11.38	Ortaöğretim (n=75)	27.68±8.02	18.20±5.63	45.88±10.99
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	1.552	9.719	6.098	F	5.783	.815	1.819
p	.214	.000	.003	p	.017	.367	.179

*F=AnovaTesti

Tablo 9'da, özel gereksinimli çocukların eğitim durumu ile ÇAIÖ çatışma alt boyutu (p=0.214) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmezken, olumlu ilişki (p=0.000) ve toplam puanlarında (p=0.003) istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yapılan one way anova testi post hoc karşılaştırmasına göre, fark okula gitmeyen çocuklardan kaynaklanmaktadır. Okula gitmeyen çocukların anne babalarının olumlu ilişki (24.62±8.58) ve ölçek toplam puanı (63.61±10.70), ilköğretime giden çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı (60.91±12.00), ortaöğretime giden çocukların anne babalarının olumlu ilişki (20.03±7.22) ve toplam puanlarından (56.84±11.38) daha yüksek olduğu görülmektedir. Normal gelişim gösteren çocukların eğitim durumu ve ÇAIÖ olumlu ilişki alt boyutu (p=0.367) ve toplam puanlarında (p=0.179) istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı, çatışma alt boyutunda (p=0.017) istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Yapılan one way anova testi post hoc karşılaştırmalarına göre, ortaöğretime giden çocukların anne babalarının ÇAIÖ puan ortalamaları (27.68±8.02), ilköğretime giden çocukların anne babalarının ÇAIÖ puan ortalamalarından (30.78±9.96) daha düşük olduğu saptanmıştır.

Tablo 10: Özel Gereksinimli Çocukların Tanılarının Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=266)

Çocuğun Tanısı	Özel Gereksinimli Çocuk		
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam puan $\bar{x} \pm ss$
DEHB, ÖÖG (n=26)	40.69±10.79	22.19±7.42	62.88±10.67
Otizm (n=52)	40.26±9.87	22.38±5.45	62.65±10.60
Fiziksel Özel Gereksinim (n=54)	35.40±11.33	23.40±9.11	58.81±10.91
Zihinsel Özel Gereksinim (n=134)	39.54±11.43	21.30±6.90	60.85±12.47
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66
F	2.434	1.131	1.126
p	.065	.329	.304

*F=Anova Testi

Tablo 10'a bakıldığında, Fiziksel özel gereksinim tanısı olan çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanının (58.81±10.91) diğer çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Tanıya göre ÇAIÖ çatışma alt boyutu (p=0.065), olumlu ilişki alt boyutu (p=0.329) ve toplam (p=0.304) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır (p>0.05).

Tablo 11: Özel Gereksinimli Çocukların Özel Eğitim Alma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=266)

Özel eğitim alma*	Özel Gereksinimli Çocuk		
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam puan $\bar{x} \pm ss$
Evet (n=131)	38.82±11.23	22.49±7.61	61.32±11.29
Hayır (n=135)	39.08±11.12	21.57±6.82	60.66±12.05
t	-.193	1.037	.456
p	.847	.301	.649
Ek Tanı Alma**			
Evet (n=56)	38.83±10.70	21.12±6.54	59.96±11.74
Hayır (n=210)	38.99±11.29	22.27±7.39	61.26±11.66
t	.090	1.055	.739
p	.928	.292	.461

*t=testi

* Bireysel Eğitim, Fizik Tedavi, Fizyoterapi, Dil-Konuşma Terapisi, İnce-Kaba Motor Beceri Eğitimi, Yüzme Eğitimi, Hidroterapi, Psikiyatri-Psikolog Desteği

**Gelişim Bozukluğu, Davranış Bozukluğu, Epilepsi, Astım, Konuşma Bozukluğu, Mikrosefali, Yürüme Bozukluğu, Kalp Anomalileri, Yutma ve Beslenme Bozukluğu, Diş Problemleri, Fenilketanüri

Tablo 11 incelendiğinde, özel gereksinimli çocukların özel eğitim alma durumu ile ÇAIÖ toplam puan ($p=0.649$), çatışma alt boyutu ($p=0.847$) ve olumlu ilişki ($p=0.301$) alt boyutlarında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Çocuğun ek tanısının olup olmama durumu ile ÇAIÖ toplam ve alt boyut puanları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>0.05$). Ek tanısı olan çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanının (50.96 ± 11.74), ek tanısı olmayan çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanından (61.26 ± 11.66) daha düşük olduğu görülmüştür. Ek tanısı olan çocukların anne babalarıyla ilişkilerinin daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 12: Annelerin Yaş Gruplarına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=532)

Anne Yaşı	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	
22-32 (n=67)	40.17±12.45	23.73±7.72	63.91±11.61	22-32 (n=80)	30.78±10.40	16.90±5.40	47.68±12.51
33-43 (n=142)	38.99±10.63	22.23±7.35	61.23±11.18	33-43 (n=168)	29.30±9.26	17.89±7.18	47.20±12.55
44-54 (n=52)	36.78±10.89	19.61±5.70	56.40±12.06	44-54 (n=18)	31.55±7.95	18.11±6.47	49.66±11.42
55 ve üstü (n=5)	44.20±8.16	18.40±3.20	62.60±10.43	55 ve üstü	-	-	-
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	1.296	3.749	4.282	F	.937	.665	.326
p	.276	.012	.006	p	.393	.515	.722

*F=Anova Testi

Tablo 12’de annelerin yaşına göre ÇAIÖ puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. Özel gereksinimli çocukların 22-32 yaş aralığındaki annelerin ÇAIÖ olumlu ilişki (23.73 ± 7.72) ve toplam puanının (63.91 ± 11.61), 44-54 yaş aralığındaki annelerin olumlu ilişki (19.61 ± 5.70) ve toplam puanından (56.40 ± 12.06) daha yüksek olduğu görülmüştür. 33-43 yaş aralığındaki annelerin olumlu ilişki (22.23 ± 7.35) ve toplam puanının (61.23 ± 11.18), 44-54 yaş aralığındaki annelerin olumlu ilişki (19.61 ± 5.70) ve toplam puanından (56.40 ± 12.06) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 44-54 yaş aralığındaki annelerin ÇAIÖ puan ortalaması 22-32 yaş aralığındaki ve 33-43 yaş aralığındaki annelerin ÇAIÖ puan ortalamasından daha düşük olduğu saptanmıştır. Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin yaşı ile çatışma ($p=0.393$), olumlu ilişki ($p=0.515$) ve toplam puanları ($p=0.722$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir

farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$). Özel gereksinimli çocukların anne yaşı ile ÇAIÖ çatışma alt boyutu ($p=0.276$) anlamlı farklılık bulunmazken, olumlu ilişki ($p=0.012$) ve toplam puan ($p=0.006$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yapılan one away anova testi post hoc karşılaştırmalarına göre, farklılık 22-32 yaş arası annelerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 13: Babaların Yaş Gruplarına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=532)

Baba Yaşı	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	
22-32 (n=37)	40.35±12.67	22.56±7.55	62.91±11.84	22-32 (n=18)	30.16±10.26	16.83±6.32	47.00±13.00
33-43 (n=136)	38.16±11.03	22.91±7.64	61.07±11.30	33-43 (n=184)	30.25±9.90	17.65±7.06	47.91±13.01
44-54 (n=81)	39.07±11.05	20.44±6.40	59.51±12.38	44-54 (n=59)	28.23±8.00	17.28±4.99	45.52±10.12
55 ve üstü (n=12)	42.91±7.62	21.08±4.99	64.00±9.94	55 ve üstü (n=5)	35.80±9.20	22.60±8.64	58.40±8.90
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	.929	2.400	1.035	F	1.328	1.072	1.871
P	.427	.096	.377	p	.266	.361	.135

*F=Anova Testi

Tablo 13 incelendiğinde, özel gereksinimli çocukların babalarının yaşı ile ve normal gelişim gösteren çocukların baba yaşına göre ÇAIÖ alt boyut puanları ve ölçek toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Tablo 14: Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=532)

Anne Eğitim	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	
Okuryazardeğil (n=19)	39.52±10,39	21.52±6,12	61.05±11,59	Okuryazardeğil (n=5)	29.80±8,98	15.00±3,80	44.80±11,90
İlköğretim (n=174)	38.70±10,78	21.96±7,14	60.67±11,67	İlköğretim (n=162)	30.88±9,77	18.90±7,60	49.79±12,74
Ortaöğretim (n=61)	40.39±12,22	22.45±8,07	62.85±11,38	Ortaöğretim (n=73)	28.69±9,49	15.94±4,07	44.64±11,65
Üniversite ve Üzeri (n=12)	34.41±11,96	21.58±5,91	56.00±12,65	Üniversite ve Üzeri (n=26)	27.19±7,74	14.73±3,99	41.92±9,38
Toplam (n=266)	38.95±11,15	22.03±7,22	60.98±11,66	Toplam (n=266)	29.90±9,54	17.61±6,64	47.51±12,43
F	1.046	.121	1.297	F	1.675	5.766	5.179
P	.373	.948	.276	p	.173	.001	.002

*F=Anova Testi

Tablo 14'te özel gereksinimli çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı (60.98±11.66), normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı (47.51±12.43) olarak bulunmuştur. Özel gereksinimli çocukların annelerinin eğitim düzeyine göre ÇAIÖ çatışma (p=0.373), olumlu ilişki (p=0.948) alt boyut puan ortalamaları ve toplam puanları (p=0.276) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (p>0.05). Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin eğitim düzeyi değişkeni ile ÇAIÖ çatışma alt boyutu (p=0.173) farklılık görülmezken, olumlu ilişki alt boyutu (p=0.01) ve toplam puan (p=0.02) arasında anlamlı bir farklılaşma vardır. Yapılan one way anova testi post hoc karşılaştırmalarına göre, farklılık ilköğretim grubundaki annelerden kaynaklanmaktadır. İlköğretim mezunu annelerin ÇAIÖ toplam puanı (49.79±12.74) ile ortaöğretim mezunu annelerin ölçek toplam puanı (44.64±11.65) üniversite ve üzeri eğitim düzeyi olan annelerin toplam puanı (41.92±9.38) arasında olduğu görülmektedir. Üniversite ve üzeri eğitimi olan annelerin puan ortalamasının daha düşük olduğu bulunmuştur.

Tablo 15: Babaların Eğitim Düzeyine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=532)

Baba Eğitim	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	
	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	
Okuryazardeğil (n=5)	40.20±11.47	20.60±4.66	60.80±8.49	Okuryazardeğil (n=1)	27.000±.	13.000±.	40.000±.
İlköğretim (n=131)	39.01±11.22	21.33±7.01	60.35±11.95	İlköğretim (n=90)	32.18±11.14	18.72±7.36	50.91±14.35
Ortaöğretim (n=106)	39.39±11.13	22.98±7.09	62.37±11.40	Ortaöğretim (n=115)	28.52±8.46	17.08±6.29	45.60±10.94
Üniversite ve Üzeri (n=24)	36.45±11.16	21.91±9.06	58.37±11.67	Üniversite ve Üzeri (n=60)	29.18±8.42	17.03±6.07	46.21±11.18
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	.475	1.084	1.033	F	2.716	1.395	3.578
P	.700	.356	.378	p	.145	.245	.114

*F=Anova Testi

Tablo 15’de veriler incelendiğinde, özel gereksinimli çocukların babalarının eğitim düzeylerine göre ÇAIÖ toplam puanlarının (60.98±11.66) ve normal gelişim gösteren çocukların babalarının ÇAIÖ toplam puanlarının (47.51±12.43) olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların anne babalarının baba eğitim düzeyine göre toplam puan ve ölçek alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir (p>0.05).

Tablo 16: Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma (n=532)

Anne Çalışma Durumu	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	
	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	
Çalışıyor (n=20)	38.05±12.16	20.90±5.94	58.95±11.48	Çalışıyor (n=31)	27.87±7.97	16.35±5.89	44.22±11.31
Çalışmıyor (n=246)	39.03±11.09	22.12±7.32	61.15±11.69	Çalışmıyor (n=235)	30.17±9.71	17.77±6.73	47.95±12.53
t	.378	.727	.812	t	1.264	1.122	1.573
P	.706	.488	.418	p	.207	.263	.117

*t= t testi

Tablo 16’ya bakıldığında, özel gereksinimli çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı çalışan annelerin (58.95±11.48), çalışmayan annelerin (61.15±11.69) olduğu,

normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanının ise çalışan annelerin (44.22±11.31), çalışmayan annelerin (47.95±12.53) bulunmuştur. Özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin çalışma durumuna göre ÇAIÖ toplam puanları ve alt boyut puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0.05$).

Tablo 17: Babalarının Çalışma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamalarını Karşılaştırma (n=532)

Baba Çalışma Durumu	Özel Gereksinimli Çocuk				Normal Gelişim Gösteren Çocuk		
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$		Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$
Çalışıyor (n=228)	38.42±11.25	22.24±7.42	60.67±11.80	Çalışıyor (n=257)	29.97±9.60	17.73±6.67	47.70±12.46
Çalışmıyor (n=38)	42.13±10.11	20.76±5.79	62.89±10.77	Çalışmıyor (n=9)	27.88±7.73	14.22±4.86	42.11±10.82
t	1.903	1.168	1.088	t	.644	1.562	1.329
p	.058	.244	.278	p	.520	.120	.185

* $t=t$ testi

Tablo 17 incelendiğinde, özel gereksinimli çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı çalışan babaların (60.67±11.80), çalışmayan babaların (62.89±10.77) olduğu, normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı çalışan babaların (47.70±12.46), çalışmayan babaların (42.11±10.82) olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının baba çalışma durumuna göre ÇAIÖ toplam puan ve ölçek alt boyutları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$)

Tablo 18: Ebeveynlerinin Çocuk Sayısına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma (n=532)

Çocuk Sayısı	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	
1 Çocuk (n=27)	39.29±12.58	21.40±10.20	60.70±11.93	1 Çocuk (n=17)	30.41±10.08	16.00±4.65	46.41±12.67
2 Çocuk (n=104)	38.80±11.09	23.27±6.93	62.08±11.02	2 Çocuk (n=92)	29.86±9.11	16.52±5.47	46.39±11.07
3 Çocuk ve Üzeri (n=135)	39.00±10.99	21.19±6.63	60.20±12.11	3 Çocuk ve Üzeri (n=157)	29.87±9.79	18.42±7.32	48.29±13.16
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	.023	2.592	.775	F	.025	2.962	.753
P	.977	.077	.462	p	.975	.053	.472

*F=Anova Testi

Tablo 18’de özel gereksinimli çocukların anne babalarının çocuk sayısına göre ÇAIÖ çatışma (p=0.977), olumlu ilişki (p=0.077), toplam puan (p=0.462) ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ çatışma (p=0.975), olumlu ilişki (p=0.53) alt boyut ve toplam puan (p=0.472) ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır (p>0.05).

Tablo 19: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Ailesinde Bakım Gereksinimi Olan Başka Bireye Sahip Olma Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma(n=266)

Bakım Gereksinimi Olan Başka Birey Olup/Olmadığı	Özel gereksinimli çocuk		
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam puan
	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$
Var (n=47)	39.91±9.67	22.85±7.09	62.76±10.95
Yok (n=219)	38.75±11.45	21.85±7.25	60.60±11.80
t	.647	.858	1.151
P	.518	.392	.251

*t=t testi

Tablo 19 incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğu olan anne babaların ailelerinde bakım gereksinimi olan başka bir bireye sahip olma durumuna göre ÇAIÖ alt boyutlarından çatışma (p=0.518), olumlu ilişki (p=0.392) alt boyut puan ortalamaları ve toplam (p=0.251) puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir (p>0.05).

Tablo 20: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Sosyal İlişkilerinin Etkilenmesi Durumuna Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırması (n=266)

Özel Gereksinimli Çocuk Sosyal İlişkileri Etkileyip/Etkilemediği	Özel Gereksinimli Çocuk		
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam puan
	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$
Evet (n=101)	41.63±10.36	22.38±7.37	64.01±10.13
Hayır (n=165)	37.32±11.33	21.81±7.14	59.13±12.17
t	3.109	.628	3.379
P	.002	.530	.001

*t=t testi

Tablo 20'ye bakıldığında, özel gereksinimli çocukların anne babalarının sosyal etkileşimi bozulanların ÇAIÖ çatışma alt boyutu ve ölçek toplam puanlarının, sosyal etkileşimi bozulmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı yüksek olduğu saptandı. Sosyal ilişkileri etkilenmeyen anne babaların ÇAIÖ toplam puanının (59.13±12.17),

sosyal ilişkileri etkilenen anne babaların ÇAIÖ toplam puanından (64.01 ± 10.13) daha düşük olduğu bulunmuştur.

Tablo 21: Ebeveynlerin Aile Yapısına Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırması (n=532)

Aile Yapısı	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	Çatışma $\bar{x} \pm ss$	Olumlu ilişki $\bar{x} \pm ss$	Toplam $\bar{x} \pm ss$	
Çekirdek Aile (n=209)	38.23±10.84	21.87±7.37	60.10±11.42	Çekirdek Aile (n=209)	29.80±9.50	17.50±6.21	47.31±12.31
Geniş Aile (n=57)	41.61±11.96	22.61±6.67	64.22±12.08	Geniş Aile (n=57)	30.26±9.78	18.01±8.07	48.28±12.95
t	2.039	.688	2.385	t	.318	.518	.521
p	.042	.492	.018	p	.751	.605	.603

*t=t testi

Tablo 21’de, özel gereksinimli çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanları çekirdek aile (60.10 ± 11.42), geniş aile (64.22 ± 12.08) olduğu görülmektedir. Aile yapısı değişkenine göre olumlu ilişki alt boyutu ($p=0.492$) açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülürken, çatışma alt boyutu ($p=0.042$) ve toplam puan ($p=0.018$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının aile yapısına göre çatışma, olumlu ilişki ve toplam puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$).

Tablo 22: Ebeveynlerin Aile Gelir Düzeyine Göre Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Puan Ortalamaları Karşılaştırma (n=532)

Aile Gelir Düzeyi	Özel Gereksinimli Çocuk			Normal Gelişim Gösteren Çocuk			
	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	Çatışma	Olumlu ilişki	Toplam	
	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	$\bar{x} \pm ss$	
1000-1500 (n=77)	38.20±10.46	20.74±5.78	58.94±11.70	1000-1500 (n=41)	29.97±11.07	17.26±6.49	47.24±13.67
1500-2500 (n=97)	39.61±11.05	22.20±7.64	61.82±11.44	1500-2500 (n=93)	28.77±8.47	17.06±5.91	45.83±11.01
2500-3500 (n=75)	39.66±11.50	23.52±7.81	63.18±10.84	2500-3500 (n=76)	30.75±9.92	17.82±6.73	48.57±12.50
3500 ve Üzeri (n=17)	35.47±13.23	20.29±7.15	55.76±14.06	3500 ve Üzeri (n=56)	30.58±9.57	18.48±7.76	49.07±13.56
Toplam (n=266)	38.95±11.15	22.03±7.22	60.98±11.66	Toplam (n=266)	29.90±9.54	17.61±6.64	47.51±12.43
F	.883	2.260	3.042	F	.728	.591	1.048
p	.451	.082	.029	p	.536	.621	.372

*F=Anova Testi

Tablo 22’de, özel gereksinimli çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanı (60.98±11.66), normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ toplam puanının (47.51±12.43) olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların anne babalarının gelir düzeyi ile ÇAIÖ alt boyutu çatışma (p=0.451) ve olumlu ilişki (p=0.082) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmezken, toplam puan (p=0.029) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptandı (p<0.05). Normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının gelir düzeyine göre ÇAIÖ alt boyutu çatışma (p=0.536), olumlu ilişki (p=0.621) ve toplam puanları (p=0.372) arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı bulunmuştur (p>0.05). Özel gereksinimli çocuklarda gelir düzeyi yüksek olan anne babaların çocukları ile ilişkilerinin daha olumlu olduğu görülmüştür.

5. TARTIŞMA

İstatistiksel analizler sonucu elde edilen bulgular daha önce benzer konularda yapılan araştırma sonuçları doğrultusunda tartışılmıştır. Literatür tarandığında özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin stres, depresyon, kaygı, umutsuzluk, aile yükü, tükenmişlikleriyle ilgili çalışmaların olduğu (Arabacı, 2011; Saygı ve Balat, 2013; Öngider, 2013; Usta Yüksek, 2014; Şahin Tezel, 2014; Tatlı, 2014; Bal ve Bedel, 2015; Cartıllı ve Bedel, 2015; Özyürek ve Şahin, 2015; Uzun ve Baran, 2015; Uyanık ve ark., 2015; Barjoot ve ark., 2015; Arabacı ve Ömeroğlu, 2016; Ulutaş ve Kanak, 2016; Bilir Topçu ve Sop, 2016; Dereli ve Dereli, 2017; Bedel, 2017; Oksayoğlu, 2018; Kök ve Ünal, 2018; Zorbaz Demirtaş, 2018; Nur ve ark., 2018; Acar ve ark., 2019), ancak çocuk-anababa ilişkilerini konu alan herhangi bir çalışmaya rastlanmıştır.

Çalışmaya katılan özel gereksinimli çocukların annelerinin çoğunluğu ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin çoğunluğu 33-43 yaş aralığında idi. Yapılmış benzer çalışmalar incelendiğinde annelerin ortalama yaşlarının çalışmamızla benzerlik gösterdiği görülmüştür (Demir ve ark., 2010; Öztürk, 2011; Özmen ve Çetinkaya, 2012; Şengül ve Baykan, 2013; Saygı ve Uyanık Balat, 2013; Bilir Topçu ve Sop, 2016; Alpgan, 2018). Özel gereksinimli yaklaşık 1/3'ünün ve normal gelişim gösteren çocukların yaklaşık 1/3'ünün ilköğretim eğitimi olduğu görüldü. Benzer çalışmalardaki annelerin eğitim düzeylerine baktığımızda da büyük çoğunluğunun ilköğretim düzeyinde eğitilmiş olduğu görülmüştür (Çakıcı, 2006; Demir ve ark., 2010; Öztürk, 2011; Özmen ve Çetinkaya, 2012; Kaçan Softa, 2012; Ayyıldız, ve ark., 2012; Şengül ve Baykan, 2013; Lafçı ve ark., 2014; Kaytez ve ark., 2015; Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Alpgan, 2018). Günümüzde annelerin eğitim düzeyinin düşük olduğu saptandı.

Çalışmamızda özel gereksinimli çocukların babalarının yaklaşık 1/2'sinin ve normal gelişim gösteren çocukların babalarının yaklaşık 1/3'ünün 33-43 yaş aralığında olduğu belirlendi. Alpgan, (2018), Özmen ve Çetinkaya, (2012)'nin çalışmalarında ki bulguların çalışmamızla benzerlik gösterdiği, babaların çoğunluğunun 35 yaş üstünde oldukları görülmüştür.

Babaların eğitim düzeylerine baktığımızda; normal gelişim gösteren çocukların babalarının %43.2'sinin ortaöğretim düzeyine sahip olduğu, özel gereksinimli çocukların babalarının %49.2'sinin ilköğretim eğitim düzeyine sahip oldukları

belirlenmiştir. Yapılan benzer çalışmalarda babaların eğitim düzeylerinin çoğunlukla ilköğretim eğitim düzeyine sahip oldukları görülmüştür (Ayyıldız ve ark., 2012; Uyanık, ve ark., 2016; Alpgan, 2018) (Tablo 3).

Çalışmamızda annelerin çalışma durumlarını değerlendirdiğimizde özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların annelerinin büyük çoğunluğunun çalışmadığı tespit edilmiştir (Tablo 3). Benzer çalışmalara baktığımızda annelerin büyük çoğunluğunun çalışmadığı bulunmuştur (Demir ve ark., 2010; Öztürk, 2011; Özmen ve Çetinkaya, 2012; Kaçan Softa, 2012; Ayyıldız ve ark., 2012; Lafçı ve ark., 2014; Arı İlkin, 2015; Kaytez ve ark., 2015; Avşaroğlu ve Gilik, 2017; Bedel, 2017; Kök ve Ünal, 2018; Alpgan, 2018). Anneler cinsiyet rollerindeki değişikliklere rağmen geleneksel olarak evdedir ve çocuğun bakımından temelde sorumlu olan kişidir (Ayyıldız ve ark., 2012). Annelerin çoğunlukla çocukların sorumluluklarını üstlendikleri, ev işleriyle ilgilendikleri, görülmektedir. Türkiye’de çalışan kadın oranı %29.3’dür (TÜİK, 2018). Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar ülkemizdeki çalışan kadın oranı ile paralellik göstermektedir. Çalışan kadın oranının çalışmamızda oldukça düşük olduğu saptanmıştır.

Çalışmamızda babaların büyük kısmının çalıştığı belirlenmiştir. Benzer çalışmaların sonuçlarının çalışmamızın sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür (Kaytez ve ark., 2015; Uyanık ve ark., 2016; Alpgan, 2018). Türk toplumunun ataerkil aile yapısına sahip olmasından dolayı, babaların daha çok ailenin ekonomik olarak, evin geçimini sağlamaktan sorumlu, annelerin ise daha çok çocuğun bakımını ve ev işlerinden sorumlu olması beklenmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde çalışan kadınların oranı daha yüksektir. Annenin çalışması, kadının statüsü ve çocuğunu yetiştirmeye katkısı artmaktadır.

Normal gelişim gösteren çocukların anne babaları ile ilişkilerinin, özel gereksinimli çocukların anne babaları ile ilişkilerine göre daha olumlu olduğu saptandı (Tablo 4). Yapılan çalışmaların sonuçlarına baktığımızda; Özmen ve Çetinkaya (2012) çalışmasında ailelerin yarısının özel gereksinimlilik nedeniyle aile içinde uyumsuzluklar yaşadıkları görülmüş. Bahar ve ark., (2013) çalışmasında çocuğun özel gereksinimli olmasının anne babaların ilişkilerini etkilediklerini belirtmişlerdir. Anne baba arasındaki ilişkilerin olumsuz olması çocuklarıyla olan ilişkilerine de yansımaktadır. Aile bireyleri arasındaki etkileşim aile bireylerinin sağlıklarını ve sosyal hayatlarını etkilemektedir (Demir ve ark., 2010). Anne babanın çocuğuyla iletişimi çocuğun aile içerisindeki

yerini belirlemekte ve aile içerisindeki ilişkiler, çocuğun sosyal hayatına yansımakta, olumlu ilişkiler çocukta özgüven duygusunun gelişmesine, okul başarısının daha iyi olmasına, akranları ile uyumlu ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Aileye özel gereksinimli çocuğun katılımı, ailede yeniliğe (Lafçı ve ark., 2014), ailedeki bireylerin yaşam stilini değiştirmesine ve aile bireylerinin birbirleriyle ilişkisini değiştirmektedir (Demir ve ark., 2010).

Araştırma kapsamında, özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların cinsiyet değişkeni ile ÇAIÖ alt boyutları ve toplam puan arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p < 0,05$). Benzer çalışmaların bulgularına baktığımızda, Çakıcı, 2006; Zhang ve Chen, 2010; Öztürk, 2011; Çoşkun, 2013; Bilir Topçu ve Sop, 2016; Kök ve Ünal, 2018, çocuğun cinsiyetinin etkisinin olmadığı görülmüştür. Uyanık ve ark., 2016'nın çalışmasında cinsiyet ile ÇAIÖ arasında farklılaşma olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmalar arasında farklı sonuçlar bulunmasının çocukların yaş aralıklarından ve çalışmalarda özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların farklı olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Çalışmalarda cinsiyetin, anne baba çocuk ilişkisinde farklılık göstermemesinin, değişen ve gelişen aile yapısı ile cinsiyet farkının ortadan kalktığını, (Bilir Topçu ve Sop, 2016) ve çocuk cinsiyetinin anne baba çocuk ilişkisinde belirleyici faktör olmadığını şeklinde yorumlanabilir (Tablo 5).

Normal gelişim gösteren çocuk anne babalarının ÇAIÖ ölçeği toplam puan, olumlu ilişki ve çatışma boyutlarında fark yaratmadığı ($p > 0,05$), özel gereksinimli çocuk anne babalarının ÇAIÖ ölçeği toplam puan ve olumlu ilişki alt boyutunda daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocuk anne babalarının ölçek toplam puanına bakıldığında 14-17 yaş arası çocuk anne babalarının puanının en düşük olduğu görülmekte olup ilişkilerinin diğer yaş grubundaki çocuk anne baba ilişkilerine göre daha olumlu olduğu söylenebilir. Özel gereksinimli çocuk anne babalarının ÇAIÖ toplam puan ve olumlu ilişki alt boyutu puanlarına bakıldığında; 14-17 yaş çocuk anne babalarının puanlarının daha düşük olduğu görüldü. 6-9 yaş özel gereksinimli çocukların anne babalarının ölçek toplam puanının diğer çocuk anne babalarına oranla daha yüksek olduğu, ilişkilerinin daha çatışmalı olduğu saptandı. Kök ve Ünal, 2018'in çalışmasında anne babaların normal gelişim gösteren çocukları ile ilişkilerinin yaşa göre değişmediği görülürken, Saygı, 2011'in çalışmasında çocuğun yaşının arttıkça anne babalarıyla ilişkilerinin daha çatışmalı olduğu bulunmuş. Kaner, (2004)'in çalışmasında, okul öncesi dönemde çocuğu olan anne babaların orta çocukluk ve ergenlik döneminde

çocuğu olan ailelere göre daha yoğun stres yaşadıkları sonucuna ulaşmış. Özel gereksinimli çocuğu olan anne babanın yaşadığı stres, çocuğun bakımını, anne babaların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını, çocuklarıyla ilişkilerinin kalitesini olumsuz etkilemektedir (Kumaş Altındağ ve Sümer, 2017). Çocuğun yaşının küçük olması, tanısının yeni konması, ailenin çocuğu kabul etmesi ve çocuğa uyum sağlama süreci, çocuğun tedavisi, beslenmesi ve eğitimi gibi sıra dışı durumlar anne baba çocuk arasındaki ilişkiyi olumsuz etkileyebilir.

Normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ çatışma alt boyutunda anlamlı fark olduğu görüldü. Normal gelişim gösteren ortaöğretimde öğrenim gören çocukların anne babalarının diğer eğitim düzeyindeki çocukların anne babalarından daha az çatışma yaşadığı saptandı (Tablo 7). Ergenlik dönemindeki çocukların otoriteye karşı olma, söz dinlememe, kimlik karmaşası, arkadaş grupları ile olan değişimler, kendini yetişkin olarak kabul ettirme çabası, anne babanın baskıcı ve yasakçı davranışları, anne babaları ile olan ilişkilerini etkilemektedir. Özel gereksinimli çocukların anne babalarının ilişkilerinin çocuğu okula gitmeyenlerin gidenlere göre daha kötü olduğu ve daha olumsuz olduğu görüldü. Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımıyla anne ve babalar sosyal, psikolojik yönlerden etkilenebilmektedir. Özellikle küçük yaş döneminde bakım yükünün fazla olması sebebiyle ailelerin sosyal etkileşimleri sınırlanmaktadır (Turan Gürhopur ve İşler Dalgıç, 2017). Çocuğun bakımı, tedavisi, beslenmesi gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde anne veya babalar sürekli evde vakit geçirmek zorunda kalmakta ve sosyal izolasyon yaşamaktadırlar. Ayyıldız ve ark., (2012)'nin çalışmasında da annelerin özel gereksinimli çocuklarından dolayı büyük kısmının sosyal yalnızlık çektikleri, çevrelerindeki bireylerle iletişimlerinin azaldığını saptamıştır. Çocuğun okula başlamasıyla ailelerdeki sosyal yükün azaldığı (Turan Gürhopur ve İşler Dalgıç, 2017) ve ilişkilerinin olumlu yönde etkileneceği söylenebilir.

Özel gereksinimli çocukların tanı değişkeni ve ek bir tanısının olması ÇAIÖ alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Çocuğun tanısı aile ilişkilerini etkilememektedir. Özel gereksinimli çocuğun tanısı, yetersizliğinin düzeyi, yaş, cinsiyet, ek tanısının olup olamaması gibi faktörler anne babanın çocuğu kabullenmesini etkilemekte olup çocuk-anababa ilişkilerini etkilediği bildirilmektedir (Ertürk, 2018). Alpgan, (2018)'nin yapmış olduğu çalışmada, down sendromu ve zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleri ile olan ilişkilerinin, Serebral palsili çocuğu olan

ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkiden daha olumlu olduğunu saptamış. Çalışmamızın bulguları bu çalışmanın sonucunun tersi yönünde olduğu görülmektedir.

Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin yaşı ile ÇAIÖ alt boyutları ve toplam puan arasında anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir. Normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ölçekten aldıkları toplam puanlara bakıldığında 33-43 yaş aralığındaki ebeveynlerin puanının en düşük olduğu görülmüştür (Tablo 10). Kök ve Ünal, (2018)'in çalışmasında da anne yaşının çocuk anababa ilişkilerini etkilemediği görülmüş olup annelerin çocuklarıyla her yaş döneminde benzer ilişkiler kurabilecekleri görülmektedir (Kök ve Ünal, 2018). Genç yaştaki annelerin çocuk büyütme konusunda daha az istekli oldukları, çocuk yetiştirme konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları, sabırsız olmaları dolayısıyla çocuklarıyla ilişkileri daha çatışmalı olmaktadır (Özyürek ve Tezel Şahin, 2010; Bilir Topçu ve Sop, 2016). Annenin hazır olması çocuklarıyla ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir (Şahin Tezel, 2014). Saygı ve Uyanık Balat, (2013)'in çalışmasında 25-30 yaştaki annelerin diğer annelere göre daha çatışmalı ilişkilerinin olduğu, Kaya, (2010)'nın çalışmasında annelerin yaşının arttıkça çocuklarına karşı daha hoşgörülü oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Özel gereksinimli çocukların anne babalarının olumlu ilişki ve toplam boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Özel gereksinimli çocuğu olan 22-32 yaş aralığındaki annelerin ölçekten aldıkları toplam puanın en yüksek olduğu görülmekte olup, çocuklarıyla ilişkilerinin diğer yaşlara göre daha olumsuz olduğu görüldü. Annelerin yaşı olgunlaştıkça, çocuklarının bakımında daha etkin oldukları, tahammül düzeylerinin artması ile çocuklarına karşı daha sabırlı, anlayışlı, sevecen yaklaştıkları, olumlu tutumlar geliştirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Anne yaşının artmasının çocuklarıyla ilişkilerini olumlu yönde etkilediği düşünülebilir.

Çocuk anababa ilişkilerini baba yaşı değişkenine göre incelediğimizde; özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ÇAIÖ alt boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Baba yaşının çocuk anababa ilişkilerini etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Özel gereksinimli çocukların annelerinin eğitim düzeyi ile ÇAIÖ alt boyutları ve toplam puan arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı bulunmuştur ($p>0,05$). ÇAIÖ toplam puanı üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin en düşük, ortaöğretim eğitim düzeyine sahip annelerin ÇAIÖ toplam puanının en yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde üniversite mezunu annelerin özel gereksinimli

çocuklarıyla olan ilişkilerinin, diğer eğitim düzeylerine sahip annelere göre daha olumlu ilişkilerinin olduğu söylenebilir. Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin eğitim düzeyi arttıkça çocuk ile ilişkilerinin daha olduğu görüldü (Tablo 12). Normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının ölçekten aldıkları toplam puanlara bakıldığında, en düşük puanın üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin olduğu, en yüksek puanın ise ilköğretim eğitim düzeyine sahip annelerin olduğu görülmüştür. Bulgular doğrultusunda üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip olan annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin, diğer eğitim düzeyine sahip annelere göre daha olumlu olduğu söylenebilir. Literatüre incelendiğinde bu sonucu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Özyurt, (2011)'un çalışmasında normal gelişimi olan çocukların annelerinin eğitim düzeyinin yükselmesi ile aile işlevlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Arslanoğlu, (2004) çalışmasında eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin aile ilişkilerinin daha sağlıklı olduğunu belirtmiştir. Günsel, (2010); Usta, (2014)'ün çalışmalarında annenin eğitim düzeyi yükseldikçe aile işlevlerinin daha sağlıklı olduğu, çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler kurdukları sonucuna ulaşmıştır. Conk ve Yıldırım (2005); Çoşkun ve Akkaş (2009) çalışmalarında annelerin eğitim düzeyinin yükselmesi ile kaygı düzeylerinin ve çaresiz yaklaşım puanlarının düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Özyurt, (2011)'un çalışmasında annenin eğitim seviyesinin düşük olması aile işleyişinin düşük olduğu sonucuna varmıştır. Alpgan, (2018) çalışmasında benzer sonuçlara ulaştığı, eğitim düzeyi yükseldikçe ebeveynlerin çocuklarıyla daha olumlu ilişkiler geliştirdikleri, sağlıklı iletişim kurmak için çatışma yollarından kaçındıkları ve çocuklarıyla ilişkilerinde çözüm odaklı olduklarını belirtmiştir (Ayyıldız ve ark., 2012). Arslantürk, 2009 ve Özyürek ve Tezel Şahin, 2010' nin çalışmaların da annelerin öğrenim düzeyleri arttıkça aile üyelerine karşı ilgisinin ve anlayışının arttığı, iletişim becerilerinde artma, kendini daha rahat ifade edebilme (Arslantürk, 2009) ve iletişimde olumlu düzeyde değişikliklerin olduğu, daha olumlu tutum ve davranışlar sergiledikleri görülmüş. Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin düşük olanlara göre, çocuklarının gelişimlerini daha iyi takip ettikleri, bu konuda daha bilinçli oldukları görülmektedir (Özyürek ve Tezel Şahin, 2010).

Eğitim anne babaların zorluklarla baş edebilmesi için gerekli olan bilgi, beceri, motivasyonlarını destekleyen sitemdir. Eğitim düzeyi yüksek olan anneler bilgiye daha çabuk ulaştıkları, bilgileri aile yaşamı içinde daha çok uygulama imkanına sahip oldukları, çocuklarının gereksinimlerini daha kolay karşılayacaklardır (Alpgan, 2018).

Eğitim düzeyi düşük olan anneler çocuklarını yeterince tanımayabilirler (Ka an Softa, 2012). Zihinsel ve bedensel özel gereksinimli çocuğun bakımında güçlükler oluşmasına rağmen anne babalara hemşireler tarafından yapılan eğitimler, anne babaların özel gereksinimli çocuğunu kabullenmesini, bilgi eksikliğinin giderilmesini, ortaya çıkan zorluklarla baş edebilmesini ve çocukları ile sağlıklı ilişkiler kurmasına katkı sağlayacaktır (Ka an Softa, 2012; Ayyıldız ve ark., 2012; Alpgan, 2018).

Babaların eğitim düzeyine göre değerlendirme yapıldığında, özel gereksinimli çocukların ve normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ÇAIÖ puanları ile baba eğitimine göre anlamlı fark bulunmadı ($p>0,05$) (Tablo 13). Benzer şekilde Uyanık ve ark., (2015) ile Kök ve  nal, (2018)'in çalışmasında da baba eğitim düzeyinin  ocuk-anababa ilişkilerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan  niversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip babaların ölçek toplam puanının diğer eğitim düzeyine sahip babalardan daha düşük olduğu, ilişkilerinin daha olumlu olduğu görülmüştür. Geleneksel babalık rolünün eğitim düzeyinin artması ile değiştiği ve aile ilişkilerinin daha paylaşımcı olabildiği düşünülmektedir ( albayram, 2013). Ünüvar, (2008)'in çalışmasında eğitim düzeyi düşük olan babaların, çocukları ile zaman geçirmeyi annenin bir görevi olarak düşündüğünü, eğitim seviyesi yükseldikçe babaların çocukları ile ilişkilerinin daha olumlu olduğunu belirtmiştir. Arslan, (2016)'nın çalışmasında, eğitim düzeyi yüksek olan babaların çocuklarına karşı daha yanıtlayıcı oldukları, daha sıcak ve sevecen oldukları, daha yakın ilişki ve etkileşimde bulduklarını saptamıştır. Alpgan, (2018)'nin çalışmasında da  niversite eğitim düzeyindeki babaların lehine bir durum olduğunu belirtmiştir. Babaların eğitim düzeyi yükseldikçe, daha demokratik tutum sergiledikleri,  ocuk yetiştirme konusunda kendine daha fazla güvendiği için  ocuk bakımına aktif olarak katılmaktadır (Seçer  elik z ve Yaşa, 2007; Uyanık ve ark., 2015).

Annelerin  alışma durumuna göre  ocuk-anababa ilişkilerini değerlendirdiğimiz de; özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocuklarda istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$) (Tablo 14).  oşkun, (2013) da annelerin çalışmasının sosyal destek puanlarına etki etmediğini belirlemiştir. Russell ve Thornton (2009) ebeveynlerin çalışma durumlarının doğrudan çocuğun yaşam kalitesine etki ettiğini, şehirli, (2007)'nin  ocuk davranışları ile ilgili yaptığı çalışmasında, annesi çalışan ve çalışmayan çocuklar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Anne- ocuk ilişkisinde geçirilen zamanın fazla olmasının önemli olmadığı, geçirilen zamanın

nitelikli olmasının önemli olduğu söylenebilir (Kök ve Ünal, 2018). Kaçan Softa, (2012) çalışmasında, çalışmayan annelerin depresyon puanını daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Çocuğun bakımından daha çok anneler sorumludur. Çalışmayan anneler, sürekli evde çocukların bakımı ile ilgileceğinden boş zaman aktivitelerinde yaşanan kısıtlılık, kendilerini çevrelerinden izole etmektedirler. Ebeveynler daha fazla stres ve depresif belirtiler göstereceğinden çocuk-anababa ilişkilerinde olumsuzluklar yaşanacaktır. Demiriz ve Öğretir, (2007)'in çalışmasında çalışmayan annelerin çocuklarıyla ilişkilerinin daha olumsuz olduğunu belirtmiştir. Yıldız, (2015) çalışan annelerin sosyal çevreyle bağını koparmadığı, kendilerini yalnız hissetmedikleri, umutsuzluk yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Çalışan annelerin eğitim düzeyinin yüksek olduğu, sosyal ilişkilerinin daha kuvvetli olduğu, destek kaynaklarının fazla olduğu gerekçesiyle çocuklarıyla ilişkilerinin olumlu olduğu söylenebilir.

Babanın çalışma durumuna göre ÇAIÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p>0.05$) (Tablo 15). Babaların çoğunlukla evin maddi yükümlülüğü ile ilgilendikleri görülmektedir. Normal gelişim gösteren çocuklarda, çalışmayan babaların ÇAIÖ toplam puanının daha düşük çıktığı görülmüştür. Babalar evin ekonomik yükünü üstlendikleri ve bu yüzden sürekli çalışmak zorunda oldukları söylenebilir. Günün çoğunu dışarıda geçirmek zorunda olduğu için çocuklarıyla yeterli ve kaliteli zaman geçirememektedirler. Değişen aile yapısı ve annelerin de iş hayatında aktif olarak yerini alması ile birlikte aile içerisinde iş paylaşımı olmaktadır. Anne evde olmadığı sürelerde baba çocuklarla ilgileceğinden, daha fazla vakit geçireceğinden çocuklarıyla ilişkileri olumlu şekilde etkilenmektedir.

Anne babaların sahip oldukları çocuk sayısına göre ÇAIÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Anne babaların ölçekten aldıkları toplam puanlarda da anlamlı düzeyde farklılıklar olmadığı belirlenmiştir (Tablo 16). Literatürde çalışmanın bulgularına benzer çalışmalar olduğu gibi farklılıklar bulunan çalışmalarda bulunmaktadır. Uyanık ve ark., (2015)'nin çalışmasında babaların çocuk sayısına göre ÇAIÖ puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Ailedeki çocuk sayısının artması, her çocuğa ayrılan zaman diliminin azalmasına ve dolayısıyla ilginin de azalması demektir (Uyanık ve ark., 2015). Margolis ve Myrskyl (2010)'ın yaptıkları çalışmada, anne babaların çocuk sayısı arttıkça, mutsuzluk düzeyinin arttığını tespit etmişler. Anne babanın mutsuz olması da çocuk-anababa ilişkilerine yansımaktadır. Arabacı ve Ömeroğlu (2013) çalışmasında çok çocuk olan anne ve

babaların çocuklarıyla iletişimlerinin azaldığı, ailelerinde az çocuk olanlara göre ilişkilerinin daha zayıf olduğu bulunmuştur. Çocuk sayısının fazla olması ile anne babaların çocukla yeterli vakit ayıramayacağı, anne babaların daha baskıcı tutum sergiledikleri, anne babaların çocuk sayısının fazla olmasına bağlı çocuklarıyla ilişkilerinin kalitesinin azalacağı söylenebilir (Tezel Şahin, 2014). Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babalarında daha çok gereksinimi olan çocuğun ihtiyaçlarına zaman ayırdığı, diğer çocuklarına zaman ayıramadıkları görülmüştür.

Özel gereksinimli çocukların anne babalarının ailesinde bakım gereksinimi olan başka birey olma durumuna göre ÇAIÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Başka bakım gereksinimi olmayan anne babaların ölçek toplam puanının, bakım gereksinimi olan anne babaların ölçek toplam puanından daha düşük olduğu görülmüştür (Tablo 17). Özel gereksinimli çocuğun olması anne babaların rol ve sorumluluklarında değişikliklere sebep olmaktadır (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Aile yaşamlarının devamlılığına tehdit olarak algıladıkları stresli bir durumdur. Özel gereksinimli çocuk anne babaları ekonomik, sosyal, fiziksel, psikolojik yönlerden etkilemektedir. Gereksinimi olan başka bir bireyin bulunması aile için iki kat zorlukların artması demektir (Alpgan, 2018). Ailede başka yetersizliği olan bireyin bulunması, anne babaları maddi anlamda zorlamakta, tükenmişlik düzeylerini arttırmakta, ailelerin kendilerini toplumdaki daha fazla soyutlamalarına neden olmaktadır (Arıcıoğlu ve Gültekin, 2017).

Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin sosyal ilişkilerinin etkilenip etkilenmeme durumuna göre ÇAIÖ puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır. Sosyal ilişkileri etkilenmeyen anne babaların ölçek toplam puanı, etkilenen anne babaların ölçek toplam puanından daha düşük olduğu görülmüştür. Sosyal ilişkileri etkilenen ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinin daha çatışmalı olduğu söylenebilir (Tablo 18). Çocuğun sağlıklı olması anne babalar için zorlayıcı olabilecekken, özel gereksinimli olması aile yapısında, işleyişinde (Lafçı ve ark., 2014), anne babaların rol ve sorumluluklarında değişimler olduğu görülmektedir (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Çoğu zaman değiştirilemeyen özel gereksinimlilik sadece çocuğu değil, anne babaları da fiziksel, duygusal, sosyal yönden etkileyip problemler yaşamalarına neden olmaktadır (Özmen ve Çetinkaya, 2012). Anne ve babaların çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrendikten sonra yaşam tarzlarını değiştirdiğini, sosyal ilişkilerinin azaldığı, maddi yük ve sorumluluklarında değişimler

olduğu görülmüştür (Ayyıldız ve ark., 2012). Bazı çalışmaların sonuçlarında anne ve babaların özel gereksinimli çocuğun durumu nedeniyle sınırlılıklar yaşadıkları, çevreleri ile ilişkilerinin etkilendiği, eşlerin birbirini suçlamasından (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017) dolayı evlilik ilişkilerinin etkilendiği görülmüştür (Özmen ve Çetinkaya, 2012). Erken çocukluk döneminde özel gereksinimli çocuğun bakım yükünün fazla olması, aileye bağımlı olmasından dolayı, aile bireylerini eve bağımlı kılmakta, özel yaşamlarında izolasyon yaşadıkları görülmektedir (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Ancak bazı çalışmalarda çocuğun yaşı büyüdükçe yetersizlik daha görünür hale gelmekte, davranışlarının farklılıkları ve yetersizliğin düzeyi arttıkça anne babalar sürekli çocukla ilgilenmek durumunda kalmakta, çevrenin bakışlarından rahatsızlık duymakta ve aileler sosyal açıdan daha çekinik olup sosyal ilişkilerine kısıtlılıklar getirdikleri görülmektedir (Hollahan., 2003; Özmen ve Çetinkaya, 2012; Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017).

Aile yapısı ile ÇAIÖ puanları açısından normal gelişim gösteren çocuklarının ebeveynlerinde istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı görülürken ($p>0,05$), özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin çatışma alt boyutu ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$) (Tablo 19). Özel gereksinimli çocuklarda çekirdek ailedeki anne babaların çocukları ile ilişkilerinin olumlu olduğu görülmüştür. Çekirdek aile anne baba ve çocuklardan oluşan en temel aile tipidir. Günümüzde anne babalar çocuklarının maddi ve manevi sorumluluklarını paylaşmaktadır. Çekirdek ailede anne baba ve çocuk dışında başka bir birey bulunmamasından dolayı anne ve baba arasındaki ilişkiler daha yoğun yaşanmaktadır.

Normal gelişim gösteren çocukların aile gelir düzeyine göre ile ÇAIÖ puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin aile gelir düzeyine göre ÇAIÖ toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<0,05$) (Tablo 20). Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin ölçekten aldıkları toplam puanlara bakıldığında, en düşük puanın 3500 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip ailelerin olduğu görülmüştür. Gelir düzeyinin yüksek olması anne baba çocuk ilişkilerini olumlu etkilediği söylenebilir. Normal gelişim gösteren veya özel gereksinimli çocukların bakımından primer olarak sorumlu olan kişi annedir. Özel gereksinimli çocuğun olması durumunda babaların çalışmaya devam ettikleri, ancak annelerin çoğunlukla işlerinden ayrılmak zorunda oldukları görülmekte (Gürhopur Turan ve İşler Dalgıç, 2017) ve annenin

işinden ayrılması aileleri ekonomik sıkıntıya sokmaktadır (Özmen ve Çetinkaya, 2012). Sarı, (2007) ve Gürhopur ve İşler (2017)'in çalışmalarında, özel gereksinimli çocuğun aileyi ekonomik açıdan zorladığı sonucuna ulaşmışlardır. Özel gereksinimli çocukların gereksinimleri normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha fazla olmaktadır (Kaytez ve ark., 2015). Özel gereksinimli çocukların terapi, eğitim, sağlık sorunları nedeniyle tedavi giderlerinin artması, özel araçlara ihtiyaç duyulması, hijyen, beslenme gibi ihtiyaçlarında artış olması nedeniyle ailelerin ekonomik açıdan zorlanmaktadır (Gürhopur Turan ve Dalgıç İşler, 2017). Özmen ve Çetinkaya (2012) çalışmasında ailelerin gelir düzeylerinin düşük olduğu ve aile gelir durumunun masraflara yeterli olmadığı tespit edilmiş. Ekonomik açıdan yetersiz olan ailelerde, beslenmesinin yetersiz olması, sağlık hizmetlerine erişememe, doğum öncesi ve sonrasında bakım yetersizliği, sağlıksız ortamlarda sürdürülen yaşam özel gereksinimli çocuk riskini artırmaktadır (Özmen ve Çetinkaya, 2012).

6. SONUÇLAR

- Çalışmaya alınan çocukların büyük çoğunluğunu 6-9 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Normal gelişim gösteren çocukların %55.6'sı kız, özel gereksinimli çocukların %57.1'inin erkek olduğu saptandı. Normal gelişimi olan çocukların, % 71.8' i ilköğretim, özel gereksinimli çocukların, % 44.7'si ilköğretim düzeyinde oldukları belirlenmiştir (Tablo 1).
- Özel gereksinimli çocukların yarısının (%50.4) zihinsel özel gereksinim tanısının olduğu ve %21.1'inin ek tanısının olduğu belirlenmiştir (Tablo 2).
- Araştırma kapsamına alınan normal gelişim gösteren çocukların annelerinin %63.2'sinin 33-43, özel gereksinimli çocukların annelerinin %53.4'ünün 33-43 arasında olduğu bulunmuştur. Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin %60.9'unun ilköğretim, özel gereksinimli çocukların %65.4'ünün ilköğretim eğitim düzeyinde oldukları saptanmıştır. Normal gelişim gösteren çocukların annelerinin %11.7'sinin, özel gereksinimli çocukların annelerinin %7.5'inin çalıştığı ve annelerin büyük çoğunluğunun çalışmadığı görülmüştür (Tablo 3).
- Normal gelişim gösteren çocukların babalarının % 69.2'si 33-43, özel gereksinimli çocukların babalarının % 51.1'i 33-43 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Normal gelişim gösteren çocukların babalarının % 43.2'sinin ortaöğretim, özel gereksinimli çocukların babalarının % 49.2'sinin ilköğretim eğitim düzeyinde olduğu, babaların büyük çoğunluğun ilköğretim ve ortaöğretim eğitim düzeyinde oldukları görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocukların babalarının % 3.4'ünün çalışmadığı, özel gereksinimli çocukların babalarının % 14.3'ünün çalışmadığı tespit edilmiştir (Tablo 3).
- Ailelerin %54.8'inin üç çocuk ve üzeri çocuğa sahip olduğu, ailelerin % 78,6'sının çekirdek aile olduğu görülmüştür (Tablo 4).
- Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin %62'sinin sosyal ilişkilerinin etkilemediği ve %17.7'sinde bakım gereksinimi olan başka bireyin bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo 3).
- Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin ÇAIÖ toplam puanının normal gelişim gösteren çocukların ölçek toplam puanından daha yüksek olduğu görülmüştür. Özel

gereksinimli çocuk ebeveynlerin çatışma, olumlu ilişki, toplam puanlarda daha dezavantajlı oldukları tespit edilmiştir (Tablo 4).

- Özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin kız ve erkek çocuğunun olma durumlarına göre ÇAIÖ ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 5).
- Normal gelişim gösteren çocukların yaşına göre ÇAIÖ puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Özel gereksinimli çocukların yaşına göre ÇAIÖ çatışma alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark görülmezken ($p>0.05$), olumlu ilişki ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 6).
- Normal gelişim gösteren çocukların eğitim durumuna göre ÇAIÖ olumlu ilişki ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ($p>0.05$), çatışma alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Özel gereksinimli çocuklar ise ÇAIÖ çatışma alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmazken ($p>0.05$), olumlu ilişki alt boyutu ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 7).
- Özel gereksinimli çocukların sahip oldukları tanılarına göre ÇAIÖ alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$) (Tablo 8).
- Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin, çocuklarının özel eğitim alma durumuna göre ÇAIÖ puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$) (Tablo 9).
- Annelerin yaşına göre ÇAIÖ puanları açısından normal gelişim gösteren çocuklarda istatistiksel olarak anlamlı fark olmadığı ($p>0.05$), Özel gereksinimli çocuklarda olumlu ilişki alt boyut ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmüştür ($p<0.05$) (Tablo 10).
- Babaların yaşına göre ÇAIÖ puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$) (Tablo 11).
- Annelerin eğitim düzeyine göre ÇAIÖ puanları açısından özel gereksinimli çocuklarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur ($p>0.05$). Normal gelişim gösteren çocuklarda anne eğitim düzeyi arttıkça olumlu ilişkinin arttığı görülmüştür (Tablo 12).

- Babaların eğitim düzeyine göre ÇAIÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$) (Tablo 13).
- Annelerin çalışma durumuna göre ÇAIÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$) (Tablo 14).
- Babalarının çalışma durumuna göre ÇAIÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$) (Tablo 15).
- Ebeveynlerin çocuk sayısı ile ÇAIÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0.05$) (Tablo 16).
- Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinde başka bakım gereksinimi olan birey bulunma durumuna göre ÇAIÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$) (Tablo 17).
- Özel gereksinimli çocuğun sosyal ilişkilerini etkileyip/etkilememe durumuna göre ÇAIÖ olumlu ilişki alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmazken, çatışma alt boyutu ve toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 18).
- Normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin aile yapısına göre ÇAIÖ puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin aile yapısına göre ÇAIÖ olumlu ilişki alt boyutu puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmazken ($p>0.05$), çatışma alt boyutu ve toplam puan açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p<0.05$) (Tablo 19).
- Ebeveynlerin aile gelir düzeyine göre ÇAIÖ puanları açısından normal gelişim gösteren çocuklarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı saptanmıştır. Özel gereksinimli çocukların çatışma ve olumlu ilişki alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı saptanırken, toplam puanlarında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 20).

7. ÖNERİLER

- Anne babaları, özel gereksinimli çocuğu kabullenme, çocuğun tanısı, bakımı, tedavileri konusunda bilgilendirilmesi ve anne babaların bu aşamalarda birbirlerine destek olmalarını sağlayacak aile içi eğitim programları düzenlenmesi ve bu konuda gerekli kurumlarla işbirliği sağlanması,
- Anne ve babalara çocuğun okula başlama dönemi ile ilgili gerekli uyum eğitimlerinin verilmesi,
- Babalar özel gereksinimli çocuğun bakımına doğrudan katılmadığından, özel gereksinimli çocuğun gelişimi, bakımı, tedavisi konularında hemşirelerin gerekli eğitimlerin planlaması, verilmesi,
- Anneler çocuğun bakımıyla en fazla ilgilenen birey olduğundan, kendilerine zaman ayırabilmesi, çeşitli sosyal etkinliklere katılabilmesi için aile içi ve aile dışı destek kaynakları konusunda hemşirelerin farkındalık sağlaması,
- Hemşireler tarafından yapılacak eğitimler ile toplumun özel gereksinimli çocuklar konusunda bilgilendirilmesi,
- Anne babaların fiziksel, sosyal, ruhsal ihtiyaçları belirlenerek çocuk-anababa ilişkilerinin geliştirilmesi, iyileştirilmesi için hemşireler tarafından danışmanlık sağlanabilir.
- Literatürde özellikle özel gereksinimli çocuk-anababa ilişkileri ile ilgili kaynakların yeterli olmaması sebebiyle bu konu ile ilgili çalışmalara ağırlık verilmesi, daha geniş örnekleme müdahale içeren çalışmaların yapılması önerilebilir.

8. KAYNAKLAR

- Ahmetoğlu, E., Acar, İ.H., Sezer, T., ve Akşın Yavuz, E. (2018), Aile Katılımı Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1): 1-20
- Akça Özakar, S., Gözen, D. (2013), Çocuk Hemşiresinin Savunucu Rolü, *F.N. Hemşirelik Dergisi*, 21(3): 213-218.
- Akgün, E., Yeşilyaprak, B. (2010), ‘Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması, Balıkesir Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 24: 44-53.
- Akmeşe Piştav, P., Kayhan, N. (2016), Erken Çocukluk Döneminde Serebral Palsili Çocuğu Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi, *Sakarya University Journal of Education*, 6(3):146-161.
- Aktürk, Ü. (2012), Engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeyi ve başa çıkma stratejilerinin değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya
- Altay, N. (2018), Özel Gereksinimi olan Çocukların Bakımında Hemşirenin Rol ve İşlevleri, *Türkiye Klinikleri*, 4(1):30-37.
- Alpgan, Ö. (2018), Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Ebeveynlerinin Aile Yaşam Kalitesi Düzeyinin Çocuk Anne-Baba İlişkisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Arabacı, N. (2011), ‘Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracının Geliştirilmesi ve Anne-Baba-Çocuk İletişiminin Bazı Değerşkenler Açısından İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- Arabacı, N., Ömeroğlu, E. (2016), Anne-Baba-Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracının Geliştirilmesi: Geçerlik, Güvenirlik Çalışması, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7):1-21.
- Arabacı Solak, M. (2018), 5-6 Yaş Grubu Çocukların Ebeveynleri ve Akranları ile İlişkileri ile Ebeveynlerinin Evlilik Yaşamı Doyumlarının İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Arıcıoğlu, A., Gültelkin, F. (2017), Üniversite Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Sosyal Bağlılık İlişkisi, *Sakarya University Journal of Education*, 7(2):373-384.

- Arı İlkim, S. (2015), Önergenlerin Özsaygılarının Çocuk-Anababa İlişkileri Açısından İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Arslan B. F. (2015), Fiziksel Engele Sahip Çocuğu Olan Annelere Verilen Sosyal Problem Çözme Eğitiminin Problem Çözme Davranışlarına Etkisi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Arslantürk, C.T. (2009), Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Kendi Ebeveynlerinden Algıladıkları Destekle Ailenin Fonksiyonelliği Arasındaki İlişki, Marmara üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aslanoğlu, M. (2004), Otistik, Zihinsel, İşitme, Görme ve Bedensel Engelli Çocuğu Bulunan Ebeveynlerin Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Avşaroğlu, S., Gilik, A. (2017), ‘Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı Durumlarına Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi, *Elementary Education Online*, 16(3):1022-1035.
- Aydın, A., Egin Arslantürk, T.C. (2018), Zihin Engelli, Serebral Palsili ve Otizmlili Çocuk Ebeveynlerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ile Ebeveynlik Algılarının Karşılaştırılması, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1):171-188.
- Aytekin, A. (2018), Zihinsel Engelli Çocuk ve Aile, *Türkiye Klinikleri J Pediatr Nurs Special Topics*, 4(2), 127-132
- Ayyıldız, T., Şener Konuk, D., Kulakçı, H., Veren, F.(2012), Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Başetme Yöntemlerinin Değerlendirilmesi, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(2): 1-12.
- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H.A., Parlar, S. (2013), ‘Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri ile Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi’, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11): 97-112.
- Bal, A., Bedel, A. (2015), The Effect of Family Counseling Training on the Relationship Between Mother-Father and the Child, *Online Journal of Counseling Education*, 4(3):1-14.
- Barjoot, J., Meredith, P., Ziviani, J., Whittingham, K. (2017), Parent-Child Interactions and Children With Cerebral Palsy: An Exploratory Study Investigating Emotional

- Availabilty, Functional Ability and Parent Distress, *Child Care Health Dev.* 43: 812-822.
- Baş Gürarlan, N. (2017), Engellilik Temel Kavramları ve Sınıflandırılması, *Türkiye Klinikleri Pediatric Nursing*, 3(3):129-135.
- Baykoç, N. (2017), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim, Eğitim Kitap, 19-21.
- Bedel, F. (2017), Anne Eğitim Programının Özel Gereksinimli Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına ve Çocuklarıyla İlişisine Etkisinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Bilgiç, N. (2004), Ergenlik, <http://yayim.meb.gov.tr>.
- Bilir Topçu, Z., Sop, A. (2016), Okul Öncesi Dönemindeki Çocukların Aile İlişkileri İle Çocuklarda Görülen Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40:20-43.
- Bilsin, E. (2012), Engelli Çocukların Ailesine Verilen Hemşirelik Bakımının Aile Gereksinimi Karşılama Düzeyine Etkisinin İncelenmesi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Bozdoğan Sungur, B.İ. (2011), ‘Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Yalnızlık Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Branje TS., Hale WW., Frijns T., Meeus W. (2010), ‘Longitudinal Associations Between PERceived Parent-Child Relationship Quality and Depressive Symptoms in Adolescence’, *J. Abnom Child Psychol*, 38:751-763.
- Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S., Koç, M., Karakoç, H., Budak, S., İpekçi, E., Ankaralı, H. (2013), Düzce ilinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(3):1-9.
- Cartılı, K., Bedel, A. (2015), Sosyal Problem Çözme Beceri Eğitiminin Annelerin Sosyal Problem Çözme ve Çocuk İlişisine Etkisi, *Türk Psikolojik Dayanışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43):95-105.
- Ceber Bakkaloğlu, H., Sucuoğlu, B. (2010), ‘Normal ve Zihinsel Engelli Bebeklerde Anne- Bebek Etkileşiminin Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4):47-58.

- Cerit, T. (2007), 'Ergenlerin Aile İlişkilerini Algılamalarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi', Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Chandiamuki, Shastry KV., Vrandan NM. (2012), 'Attitudes of Parents Towards Children With Specific Learning Disabilities', www.dcidj.org, 23(1).
- Çağdaş, A. (2015), Anne-Baba-Çocuk İletişimi, Eğiten Kitap, 26-31.
- Çalbayram, N. (2013). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Babalarda Babalık Rolüne İlişkin Farkındalık Yaratma, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Hemşirelik Ana bilim Dalı, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bilim Dalı Doktora Tezi, Kayseri.
- Çakıcı, S. (2006), Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeydeki Ailelerin Aile İşlevlerinin, Anne-Çocuk İlişkilerinin ve Aile İşlevlerinin Anne-Çocuk İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi', Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim dalı Ankara.
- Çavuşoğlu H. (2011), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, 9. Baskı. Ankara, Sistem Ofset Basımevi.
- Çiftçi Tekinarslan, İ., Sivrikaya, T. (2013), Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek ve Aile Yüğü, *Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2):17-29.
- Çiğerli, Ö., Topsever, P., Alvr, MT., Görgelioğlu, S. (2014), Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Tanı Anından İtibaren Ebeveynlik Deneyimleri: Farklılığı Kabullenmek, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(3): 75-81.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009), Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10: 213-227.
- Coşkun, D. (2013), Fiziksel Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerde Bakım Yüğü'nün ve Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Demir, G., Özcan, A., Kızılırmak, A. (2010), Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Depresyon Düzeylerinin Belirlenmesi, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(4): 53-58.
- Demiriz, S., Öğretir, A.D. (2007), Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15:105-122.

- Deniz, E.M., Dilmaç, B., Arıca, T.O. (2009), Engelli Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Durumluk-Sürekli Kaygı ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1): 953-968.
- Dereli, E., Dereli, M.B. (2017), Ebeveyn-Çocuk İlişkisinin Okul Öncesi Dönem Çocukların Psikososyal Gelişimlerini Yordaması, *YYU Journal of Education Faculty*, 14(1):227-258.
- Deveci, M., Ahmetoğlu, E. (2018), Engelli Çocuğu olan Ailelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyinin İncelenmesi, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2):123-131.
- Dolunay, D. (2016), Annelerin Özel Gereksinimli Çocukları Kabul Etmeleri ile Kardeşlerin Özel Gereksinimli Çocukları Kabulü Arasındaki İlişki, Yakın Doğu Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Lefkoşa.
- Doğan, M. (2015), Yetersizliği Olan Çocuklar, Aile ve Aile Eğitimi: Kavramsal ve Uygulamaya Dönük Gelişmeler, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15: 111-127.
- Duran, S. (2018), Zihinsel Engelli Çocukların Aileleri ve Psikiyatri Hemşireliği, *Türkiye Klinikleri J Psikiyatr Nurs-Special Topics*, 4(1):74-80.
- Ertürk, Y. (2018), Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin İlgili Değişkenler Açısından Sosyal Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Fırat, S. (2016), ‘Otistik Çocukların Anne-babalarının Depresyon ve Kaygı Düzeyleri, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 41(3): 539-547.
- Girgin Aykanat, B., Balcı, S. (2015), Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimi, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2): 305-317.
- Görener, D.H., Güler, Y., Altay, B., Açıl, A. (2010), Zihinsel Engelli Çocukların Evde Bakımı ve Hemşirelik Yaklaşımı, *Gaziantep Tıp Dergisi*, 16(2): 57-65.
- Güdücü Tüfekçi, F., Kadiroğlu, T. (2017), Engelli Çocuk ve Hemşirelik Yönetimi, *Türkiye Klinikleri*, 3(3):185-192.
- Güneş, N., Demircioğlu, H. (2018), ‘0-6 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Aile İşlevlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi’, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1):1087-1106.
- Günsel, A.G. (2010), Zihinsel Engelli Tanısı Almış Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- Gürhopur Turan, D.F., Dalgıç İşler, A. (2017), Zihinsel Yetersiz Çocuğu Olan Ebeveynlerde Aile Yüku, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1):9-16.
- Hollahan NC. (2003), ‘ Parental Coping and Family Functioning in Families With Children With MEntal REtardotion and Chronic Illness’, Georgia State Üniversitesi, *Collage of Arts and Sciences, Ungublished Doctorate Theis*.
- Hortaçsu, N. (2003), Çocuklukta İlişkiler Ana, Baba, Kardeş ve Arkadaşlar, Ankara.
- Howan, D. (2006), Disabled Children, Parent-Child İnteraction and Attachment, *Child and Family Social Work*, 11: 95-106.
- İlhan, T. (2017), Özel Gereksinimli 3-6 Yaş Çocukların Ebeveynlerinin Stres Düzeyleri ile Rollerini Arasındaki İlişki, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(3):383-400.
- İşcan Çetrez, G., Malkoç, A. (2017), Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Umud Düzeylerinin Başa Çıkma Yeterliliği ve Yılmazlık Açısından İncelenmesi, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1):120-127.
- Karadağ, G. (2009), ‘Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri’, *TTAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4): 315-322.
- Kaner, S. (2004), Engelli Çocukları olan Anne-Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi, *Bilimsel Araştırma Dergisi*, Ankara Üniversitesi. Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Kaytez, N., Durualp, E., Kodan, G. (2015), ‘Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin ve Stres Düzeylerinin İncelenmesi’, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaların Dergisi*, 4(1):197-214.
- Kırman, A., Doğan, Ö. (2017), Anne-Baba Çocuk İlişkileri: Bir Meta-Sentez Çalışması, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 4(1):28-49.
- Kocayörük, E. (2010), Ergen Gelişiminde Aile İşlevleri ve Baba Katılımı, *Türk Psikolojik Dayanışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33):37-45.
- Köksal, G. (2011), Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Kök, E.E., Ünal, F. (2018), Ebeveynlerin Çocukları ile İlişkilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Kastamonu Education Journal*, 26(5):1437-1446.

- Kumaş Altındağ, Ö., Sümer, M.H. (2018), Özel Gereksinimli Küçük Çocuğu Olan Annelerin Öz Yetkinlikleri, Yılmazlık Düzeyleri ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1):165-173.
- Lafçı, D., Öztunç, G., Alparslan, N.Z. (2014), Zihinsel Engelli Çocukların (Mental Retardasyonlu Çocukların) Anne ve Babalarının Yaşadığı Güçlüklerin Belirlenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2):723-735.
- Margolis, R., Myrskylä, M. (2010), A Global Perspective on Happiness and Fertility. *Population and Development Review*, 37(1):29-56.
- Metin, N. (2018), Özel Gereksinimli Çocuklar, Anı Yayıncılık, 1-17.
- Nur, İ., Arnas Aktaş, Y., Abbak, S. B., Kale, M. (2018), Mother-Child And Teacher-Child Relationships and Their Associations With School Adjusment in Pre-school, *Educational Sciences: Theory&Practive*, 18(1):201-220.
- Ordway RM., PHD, APRN, PPCNP-BC, Webb Denise, APRN, Sodler R., FAAN, Slade A. (2015), Parental Reflective Functianing; An Approach to Enhancing PARENT- Child Relationships in Pediatric Primary Care, *Journal of PEdiatric Health Care*, 26(4):325-334.
- Öngider, N. (2013), Anne-Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki Çocuk, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4):420-440.
- Özel, E., Zelyurt, H. (2016), Anne Baba Eğitiminin Aile Çocuk İlişkilerine Etkisi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36):9-34.
- Özmen, D., Çetinkaya, A. (2012), Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3): 35-49.
- Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünal, B., Aydın, H.B., Akın, R., Gökçay, E. (2003), ‘Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi’, *Gülhane Askeri Tıp Dergisi*, 45(2): 156-164.
- Öztürk, Y. (2011), Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimlerinin ve Aile Yükünün Belirlenmesi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öztürk, S. (2017). Zihinsel Engelli ve Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanılı Çocuk ve Ergenlerin Ebeveynlerinde Stresle Başa Çıkma Tutumları ve Evlilik Uyumuna Etkisi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Özyurt, Ö. (2011), Hafif Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Algıladıkları Aile İşleyişi ve Aile Yaşam Kalitesinin Sosyo Demografik Değişkenler Açısından

- İncelenmesi, Maltepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özyürek, A., Şahin Tezel, F. (2015), Anne-Çocuk İlişkisinin ve Baba Tutumlarının Çocukların Ahlâki ve Sosyal Kural Anlayışları Üzerine Etkisi, *Eğitim ve Bilim*, 40(177):161-174.
- Pancsofor, N., Vernon-Feagansa, L., Odoma, E., Roe J, R. (2008), Family Relationships During Infancy and Sater Mother and Father Vocoulouery Use With Young Children, *Early Childhood Research Quarterly* 23:493-503.
- Pinquart M. (2013), 'Do The Parent-Child Relationship and Parenting Behaviors Differ Between Fornilies With A Child With and Without Chronic İllness?, A Meta-Analysis', *Journal of Pediatric Psychology*, 38(7):708-721.
- Pridham, KA., Lutz, KF., Anderson, LS., nRiesch, SK., Becher, PT. (2010), Furthering The Understanding of Parent-Child Relationships: A Nursing Scholorshipreview Series. Part:3: İntereaction and The Parent- Child Relationship Assessment Andintervention Studies, *Journal For Specialists in Pediatric Nursing*, 15(1):33-61.
- Quadır Ersoy, S., Temiz, G. (2018), Engelli Çocuğu Olan Annelerin Gereksinimlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61):1-9.
- Roberts, R., Rodriguez, W., Murphy, D., Crescenzi, T. (2003), Pediatric Drug Labeling Improving the SAFety and Efficacy of Pediatric Theropia *Jama*, 290: 905-911.
- Russell, H. ve Thornton, M. (2009), Parental employment and child outcomes at 9 years. National Longitudinal Study of Children.
- Saban, F. (2010), Zihinsel Engelli Kardeşe Sahip Olan ve Olmayan Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Durumlarının İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Santos, A.J., Receguina, I., Daniel, J.R. Shin, N. Ve Vaughn, B.E. (2013), Social Competence in Preschool Children: Replication of Results and Clorification of a Hierarchical Measurement Model, *Social Development*, 22:163-179.
- Sarı Yıldırım, H. (2007), Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yüklenmesi', *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11(2): 1-7.
- Sarı Yıldırım, H. (2019), Özel Gereksinimi Olan Çocuklarda Aile Merkezli Bakım, *Türkiye Klinikleri*, 38-43.

- Saygı, D. (2011), Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması ve Anne-Çocuk İlişkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Saygı, D., Balat Uyanık, G. (2013), Anasınıfına Devam Eden Çocuğu Olan Annelerin Çocukları ile İlişkilerinin İncelenmesi, *International Journal Human Sciences*, 10(1): 844-862.
- Sayın, U. (2007), Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynler ile Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin 7-15 Yaş Arası Çocuklarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yaklaşım ve Görüşlerinin İncelenmesi, Hacettepe Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Seçer, Z., Çeliköz, N., Yaşa, S. (2007), Bazı kişisel özelliklerine göre okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18: 425-438.
- Seven, Z. (2016), Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Farklı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yakın Doğu Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa.
- Sevinç, İ., Babahanoğlu, R. (2016), Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile Yüğü Değerlendirme Durumlarının Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(2):109-121.
- Softa Kaçan, H. (2013), Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2):590-600.
- Swansom, J. (2002), The Social- Enviromental Contesct of Violent Behavior in Persons Trected for Severe Mental İllness, *American Journal of Public Health*, 92(9).
- Şahin Tezel, F. (2014), Mother-Child Relation and Factors Affecting This Relation, *International Journal of Science Culture and Sport*, 2(3):79-88.
- Şehirli, N. (2007), Çocuk davranışlarını değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şen, E., Yurtsever, S. (2007), Difficulties Experienced by Families WithDisabled Children, *JSPN*, 12(4):238-252.
- Şengül, S., Baykan, H. (2013), 'Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinde Depresyon Anksiyete ve Stresle Başa Çıkma Tutumları, *Kocatepe Tıp Dergisi*, 14:30-39.
- Tokuç Öztürk, F. (2009), 'Otistik Çocuk ve Aile Özelliklerinin Aile İşlevlerine Etkisi', M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Töret, G., Özdemir, S., Özkubat, U. (2015), 'Ciddi Düzeyde Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklar ile Annelerinin Ebeveyn-Çocuk Etkileşimlerinin Ebeveyn-Çocuk Davranışları Açısından İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, *Özel Eğitim Dergisi*, 16(1):1-22.
- Ulutaş, A., Kanak, M. (2016), An Analysis of the Mother and Child Education Program's Effects on the Relationship between Mothers and Their Five- or Six-Year-Old Children, *Journal of Education and Learning*, 5(4):234-244
- Usta Yüksek, S. (2014), Okul Öncesi Dönem Çocuklarda Davranış Problemlerinin Anne-Çocuk ve Öğretmen Çocuk İlişkileri Açısından İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Uyanık, Ö., Kaya, Ü.Ü., Kızıltepe İnal, G., Yaşar Can, M. (2016), Çocuğu Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Babaların Çocukları ile Olan İlişkilerinin İncelenmesi, *Journal of The Aretical Educational Science*, 9(4):515-531.
- Uzun, G., Baran, G. (2015), Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği'nin Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Olan Babalar İçin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3):30-40.
- Ünüvar, P. (2008), 'Babaların 3-6 Yaş Grubu Çocuklarıyla Geçirdikleri Zamanın Niteliğini Belirleme ve Geliştirme', Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Yersel, Ö.B., Durualp, E. (2019), İşitme Engeli ve Dil Konuşmaz Bozukluğu olan Çocukların Annelerinin Sosyal Destek Algıları, *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 3(1):1-12.
- Yıldırım, F., Conk, Z. (2005), Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne/babaların stresle başa çıkma tarzlarına ve depresyon düzeylerine planlı eğitimin etkisi, *C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(2):1-10.
- Yıldırım Sarı, H., Girli, A. (2012), Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Kaza ve Yaralanma, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4):283-288
- Yıldız, C. (2015), Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşam Doyumları ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- Yılmaz, G. (2017), Engelli Çocuk ve Rehabilitasyon, *Türkiye Klinikleri J Peiatr Nurs Special Topics*, 3(3): 169-175.

Zhang, X. ve Chen, H. (2010), Reciprocal influences between parents' perceptions of mother-child and father-child relationship: A short term longitudinal study in Chinese Preschoolers, *The Journal of Genetic Psychology*, 171:22-34.

Zorbaz Demirtaş, S., Owen Korkut, F. (2013), Çocuklar için Aile İlişkileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Türk Psikolojik Dayanışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39):58-67.

www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi:20.07.2019).

www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.09.2019).

EKLER

Ek-1: Özel Gereksinimli Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Anne/Babalar: Bu soru formu özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ile ilgili genel bilgilere ulaşmak için oluşturulmuştur. Elde edeceğimiz bilgiler “Çocuk Anababa İlişki Ölçeği” nden elde edilen bilgilerle birleştirilerek aile ve aile bireylerine nasıl yardımcı olabileceğimiz konusunda yol gösterecektir. Verdiğiniz tüm bilgiler gizli tutulacaktır. Tüm soruları doğru olarak yanıtlamanızı diler, katkılarınız için teşekkür ederiz.

Aileye İlişkin Genel Bilgiler

1. Aile yapınız?

- Çekirdek aile Geniş aile Tek ebeveynli aile

2. Kaş kişilik bir ailesiniz?

- 3 kişilik 4 kişilik 5 kişilik 6 kişi ve üzeri

3. Ailenizdeki çocuk sayısı?

- Tek çocuk İki çocuk Üç çocuk ve üzeri

4. Nerede oturuyorsunuz?

- Köy İlçe İl

5. Ailenizin aylık gelir durumu nedir?

- 1000-1500 TL 1500-2500 TL 2500-3500 TL 3500 TL ve üzeri

6. Aylık gelirinizin ne kadarını özel gereksinimli çocuğunuz için harcıyorsunuz?

- 400 TL ve altı 400-600 TL 600-1000 TL 1000 TL ve üzeri

7. Ailede bakım gereksinimi olan başka bir birey var mı?

- Evet Hayır

8. Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak ailenizin sosyal ilişkilerini olumsuz etkiledi mi?

- Evet Hayır

9. Yaşınız?

ANNE

BABA

.....

.....

- Okur yazar değil

- Okur yazar değil

10. Öğrenim durumunuz?

- İlköğretim

- İlköğretim

- Lise

- Lise

11. Çalışıyor musunuz?

- Üniversite ve üzeri

- Üniversite ve üzeri

- Evet Hayır

- Evet Hayır

Özel gereksinimli çocuğa ilişkin bilgiler

12. Yaşı?

.....

13. Cinsiyeti?

Kız Erkek

14. Öğrenim durumu? (devam ettiği okul ve/veya son tamamladığı okul)

Okula gitmiyor İlköğretim Ortaöğretim

15. Terapi desteği alıyor mu?

Evet Hayır

Cevabınız “Evet” ise aldığı terapi çeşitlerini yazınız
(.....)

16. Çocuğunuzda başka sorunlar var mı?

Evet Hayır

Cevabınız “Evet” ise;

.....

Ek-2 Normal Gelişim Gösteren Çocuk Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Sevgili Anne/Babalar: Bu soru formu normal gelişim gösteren çocuğa sahip aileler ile ilgili genel bilgilere ulaşmak için oluşturulmuştur. Elde edeceğimiz bilgiler, “ Çocuk Anababa İlişki Ölçeği” nden elde edilen bilgilerle birleştirilerek aile ve aile bireylerine nasıl yardımcı olabileceğimiz konusunda yol gösterecektir. Verdiğiniz tüm bilgiler gizli tutulacaktır. Tüm soruları doğru olarak yanıtlamanızı diler, katkılarınız için teşekkür ederiz

Aileye İlişkin Genel Bilgiler

1. Aile yapınız?

- Çekirdek aile Geniş aile

2. Kaş kişilik bir ailesiniz?

- 3 kişilik 4 kişilik 5 kişilik 6 kişi ve üzeri

3. Ailenizdeki çocuk sayısı?

- Tek çocuk İki çocuk Üç çocuk ve üzeri

4. Ailenizin aylık gelir durumu nedir?

- 1000-1500 TL 1500-2500 TL 2500-3500 TL 3500 TL ve üzeri

Anne/Babaya İlişkin Bilgiler

5. Yaşınız?

ANNE

BABA

.....

.....

6. Öğrenim durumunuz?

- Okur yazar değil

- Okur yazar değil

- İlköğretim

- İlköğretim

- Lise

- Lise

7. Çalışıyor musunuz?

- Üniversite ve üzeri

- Üniversite ve üzeri

- Evet Hayır

- Evet Hayır

Çocuğa ilişkin bilgiler

8. Yaşı?

.....

9. Cinsiyeti?

- Kız Erkek

10. Öğrenim durumu? (devam ettiği okul ve/veya son tamamladığı okul)

- İlköğretim Ortaöğretim

Ek-3.Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği

Aşağıdaki her bir ifadenin çocuğunuz ile ilişkinizi hangi derecede yansıttığını değerlendiriniz. Aşağıdaki dereceleri düşünerek, her bir ifade için uygun rakamı yuvarlak içine alınız.

- (1) Kesinlikle uygun değil (2) Pek uygun değil (3) Kararsızım (4) Oldukça uygun
(5) Kesinlikle uygun

		Kesinlikle uygun Değil	Pek Uygun Değil	Kararsızım	Oldukça Uygun	Kesinlikle Uygun
1	Çocuğumla sıcak ve şefkatli bir ilişki paylaşıyorum	1	2	3	4	5
2	Çocuğumla ben sürekli olarak birbirimizle çatışma halinde gibiyiz	1	2	3	4	5
3	Çocuğum iyi hissetmediğinde benim kendisini rahatlatmamı bekler	1	2	3	4	5
5	Çocuğum benimle olan ilişkisine değer verir	1	2	3	4	5
7	Çocuğum ihtiyaç duyduğunda yardım kabul etmek istemez	1	2	3	4	5
8	Çocuğumu övdüğümde, gururla gözlerinin içi güler	1	2	3	4	5
10	Çocuğum kendisi hakkındaki bilgileri içinden geldiği gibi paylaşır	1	2	3	4	5
12	Çocuğum bana kolaylıkla öfkelenebilir	1	2	3	4	5
13	Çocuğum beni memnun etmeye çalışır	1	2	3	4	5
14	Çocuğum kendisine adaletsizce davranıyorum gibi hisseder	1	2	3	4	5
15	Çocuğum gerçekten ihtiyaç duymadığı zamanlarda bile benim yardımımı ister	1	2	3	4	5
16	Çocuğumun ne hissettiğini anlamak benim için kolaydır	1	2	3	4	5
17	Çocuğum beni bir ceza ve eleştiri kaynağı olarak görür	1	2	3	4	5
18	Ben başka çocuklarla zaman geçirdiğimde çocuğum incinir ya da kıskançlık gösterir	1	2	3	4	5
19	Çocuğum cezalandırıldıktan sonra bile kızgınlığını veya karşı koymasını sürdürür	1	2	3	4	5
20	Çocuğum yanlış bir davranışta bulunduğu anda, bakışımından ya da ses tonumdan benim tepkimi anlamaya çalışır	1	2	3	4	5
21	Çocuğumla ilgilenmek enerjimi tüketiyor	1	2	3	4	5
23	Çocuğum kötü bir ruh hali içinde olduğunda, bizi uzun ve zor bir günün beklediğini biliyorum	1	2	3	4	5
24	Çocuğumun bana karşı duygularının ne olacağı önceden kestirilemez ya da her an değişebilir	1	2	3	4	5
25	Tüm çabalarımın rağmen çocuğum ile anlaşma biçimimizden hiç memnun	1	2	3	4	5

	değilim					
27	Çocuğum benden bir şey istediğinde sızlanır ya da ağlar	1	2	3	4	5
28	Çocuğum bana karşı sinsice davranır ya da beni kullanır	1	2	3	4	5
29	Çocuğum duygularını ve yaşantılarını benimle açıkça paylaşır	1	2	3	4	5
30	Çocuğumla etkileşimim, benim bir ebeveyn olarak kendimi etkili ve özgüvenli hissetmemi sağlar	1	2	3	4	5

İZİNLER

EK-4: Ölçek Kullanım İzni

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı

29 Mart 2019

Sayın Serap Cetin

ÇOCUK-ANABABA İLİŞKİ ÖLÇEĞİ'Nİ (Akgün ve Yeşilyaprak, 2010) ilgili yerlerde kaynak gösterilmesi şartıyla, araştırmanızda kullanabilirsiniz. Adı geçen ölçek başka çalışmalarda kullanılmak istendiğinde bilgi verilmeli ve başkalarına verilmemelidir. Çalışmanız yayınlandıktan sonra bir örneğinin tarafıma gönderilmesini rica ederim.

İMZA

Araştırmacılar Adına

Yrd. Doç. Dr. Ege Akgün
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi
Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı

Araştırmacılar Adına

Serap Cetin

T.C.
SİVAS VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 92255297-605.01-E.11714028
Konu : Araştırma İzni(Serap ÇETİN)

14.06.2018

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nün 12/06/2018 tarihli ve 88354726-044-E.6646 sayılı yazısı.
b) Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 22/08/2017 tarihli ve 35558626-10.06.01-E.12607291 sayılı 2017/25 no'lu genelgesi.
c) Valilik Makamının 25/09/2017 tarihli ve 92255297-605.99-E.14865549 sayılı onayı.

Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Serap ÇETİN'in "6-17 yaş arasındaki Normal Gelişim Gösteren Çocukların ve Özel Gereksinimli Çocukların Çocuk - Ana Baba İlişkilerinin İncelenmesi" konulu yüksek lisans tezi kapsamında, ilimiz merkezinde bulunan aşağıda belirtilen okul ve rehabilitasyon merkezlerinde araştırma yapılmak istenmektedir.

İlgi (a) yazı ekindeki anket ve uygulama çalışması; Valilik Makamının ilgi (c) onayı ile oluşturulan araştırma değerlendirme komisyonu tarafından incelenmiş olup çalışmanın eğitim öğretimin aksatılmaması ve katılımcıların izni olmadan resim, video ve ses kayıtlarının alınmaması kaydıyla, ilimiz merkezinde bulunan aşağıda belirtilen okul ve rehabilitasyon merkezlerinde uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Onaylarınıza arz ederim.

Ayhan BÜLBÜL
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

OLUR
14.06.2018

Ebubekir Siddık SAVAŞCI
Vali a.
Millî Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır
14/06/2018
KUTLU KELEBAL
Şef

Şifaiye Özel Eğitim İş Uyg.mrk.	Şefik Güngör Özel Eğitim Uyg.	Ahmet Kutsi Tecer Özel Eğitim Mrk	Sivas Özel Eğitim Uygulama Mrk.	Uzman Özel Eğitim Rehab.mrk.
Umut Özel Eğitim Reh.mrk.	Gelişim Özel Eğitim Reh.mrk.	Paylaşım Özel Eğitim Reh.mrk.	Destek Özel Eğitim Reh.mrk.	Nokta Özel Eğitim Reh.mrk.
İlkadım Özel Eğitim Reh.Mrk.	Kılavuz İmkb Anadolu Lisesi	Vali Bekir Aksoy İ.O.	Yenişehir Anadolu Lisesi	Mehmet Gökhan Ay Anadolu Lisesi

Adres: Muhsin Yazıcıoğlu Bulvarı Merkez/ SİVAS
Elektronik Ağ: <http://sivas.meb.gov.tr/>
e-posta: butce58@meb.gov.tr

Bilgi için: C.B.DUMAN
Tel: 0 (346) 280 58 00
Faks: 0 (346) 280 59 48

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 0919-377a-3e7e-8eba-811a kodu ile teyit edilebilir.

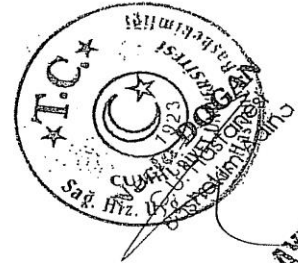

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK
ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	6-17 Yaş Arasındaki Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimi Olan Çocukların, Çocuk - Anababa İlişkilerinin İncelenmesi
-----------------------	--

ETİK KURUL BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	Cumhuriyet Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu
	AÇIK ADRESİ:	Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı TR-58140 Merkez/Sivas
	TELEFON	0 346 219 10 10 / Dahili: 2092
	FAKS	-
	E-POSTA	gokaek2014@gmail.com

BAŞVURU BİLGİLERİ	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI	Dr. Öğret. Üyesi Ferdağ Yıldırım			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ UZMANLIK ALANI	Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ BULUNDUĞU MERKEZ	Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı			
	DESTEKLEYİCİ	-			
	DESTEKLEYİCİNİN YASAL TEMSİLCİSİ	-			
	ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	Yüksek lisans tezi			
	ARAŞTIRMAYA KATILAN MERKEZLER	TEK MERKEZ ☒	ÇOK MERKEZLİ ☐	ULUSAL ☐	ULUSLARARASI ☐

ASLIYIN AYRILMIŞ

Etik Kurul Başkanı
Unvanı/Adı/Soyadı: Prof. Dr. Muhittin Sönmez
İmza:

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK
ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	6-17 Yaş Arasındaki Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimi Olan Çocukların, Çocuk - Anababa İlişkilerinin İncelenmesi
-----------------------	--

DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
		ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ		
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU			Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
	OLGU RAPOR FORMU			Türkçe ☐ İngilizce ☐ Diğer ☐
DEĞERLENDİRİLEN DİĞER BELGELER	Belge Adı	Açıklama		
	SİGORTA	☐		
	ARAŞTIRMA BÜTÇESİ	☐		
	BİYOLOJİK MATERYEL TRANSFER FORMU	☐		
	İLAN	☐		
	YILLIK BİLDİRİM	☐		
	SONUÇ RAPORU	☐		
DİĞER:	☐			
KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 2018-04/24	Tarih: 30.04.2018		
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmacının/çalışmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup araştırmacının/çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerden gerekli izin alınarak gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına toplantıya katılan etik kurul üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilmiştir.			

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
ETİK KURULUN ÇALIŞMA ESASI	Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik, İyi Klinik Uygulamaları Kılavuzu, Helsinki Bildirgesi, Cumhuriyet Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul Yönergesi
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI:	Prof. Dr. Muhittin Sönmez

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet		Araştırma ile ilişki		Katılım *		İmza
Prof. Dr. Muhittin Sönmez	Anotomi	Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Muhittin Sönmez</i>
Prof. Dr. Yalçın Karagöz	Biyostatistik	Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Yalçın Karagöz</i>
Doç. Dr. Hatice Özer	Patoloji	Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Hatice Özer</i>
Doç. Dr. Ercan Özdemir	Fizyoloji	Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Ercan Özdemir</i>
Doç. Dr. Gülay Yıldırım	Tıp Tarihi ve Etik	Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☐	H ☒	İzinli
Dr. Öğret. Üyesi Mehmet Ataş	Farmasötik Mikrobiyoloji	Cumhuriyet Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Mehmet Ataş</i>
Dr. Öğret. Üyesi Binnur Bağcı	Beslenme ve Diyetetik	Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi	E ☐	K ☒	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Binnur Bağcı</i>
Dr. Öğret. Üyesi Engin Altınkaya	İç Hastalıkları	Cumhuriyet Üniversitesi, Tıp Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Engin Altınkaya</i>
Dr. Öğret. Üyesi Melih Ülgey	Protetik Diş Tedavisi	Cumhuriyet Üniversitesi, Diş hekimliği Fakültesi	E ☒	K ☐	E ☐	H ☒	E ☒	H ☐	<i>Melih Ülgey</i>

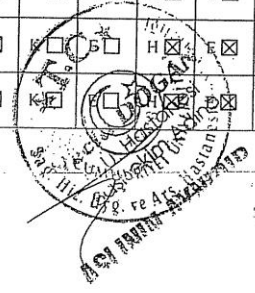
*: Toplantıda bulunma

Etik Kurul Başkanı

Unvanı/Adı/Soyadı: Prof. Dr. Muhittin Sönmez

İmza:

Muhittin Sönmez

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel bilgiler

Adı Soyadı	Serap ÇETİN
Doğum Yeri ve Tarihi	Tokat-1986
Medeni Hali	Evli, İki Çocuklu
Yabancı Dil	İngilizce
İletişim Adresi	Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Araştırma Hastanesi Çocuk Acil Servisi
E-posta Adresi	serap58cetin@hotmail.com

Eğitim ve Akademik Durumu

Lise	Tokat Gazi Osman Paşa Lisesi 2003
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi, 2009
Yüksek Lisans	
Ünvan	Hemşire

İş Tecrübesi

Şanlıurfa Çocuk Hastalıkları Hastanesi	Hemşire, Ocak 2010-Haziran 2010
Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Araştırma ve Uygulama Hastanesi;	
Hematoloji Onkoloji Servisi	Hemşire, Haziran 2010-Nisan 2011
Yenidoğan Yoğun Bakım Servisi	Hemşire, Nisan 2011-Mayıs 2017
Çocuk Acil Servisi	Hemşire, Mayıs 2017- devam ediyor

Sertifikalar

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi	Öğretmenlik Sertifikası (2011)
Neonatal Resüsitasyon Programı Sertifikası	